

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»
Кафедра права, національної безпеки та європейської інтеграції

Кваліфікаційна робота
на тему
ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Виконав студент 2 курсу
групи ППГЗ-3-24
Спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування»
Освітньо-професійної програми «Публічне
управління в умовах гібридних загроз»
_____ Богдан ЧОРНОРОТИЙ

Науковий керівник роботи:
кандидат наук з державного управління
_____ Олег КУЛІНІЧ

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ	7
1.1 Ветеранська політика як об’єкт наукового дослідження	7
1.2 Суб’єкти, інструменти та механізми реалізації ветеранської політики	15
1.3 Міжнародні підходи до формування та реалізації ветеранської політики	22
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ВІТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ	29
2.1 Нормативно-правове регулювання ветеранської політики в Україні.....	29
2.2 Сучасний стан реалізації ветеранської політики в Україні	38
2.3 Проблеми та виклики ветеранської політики в Україні.....	45
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	52
3.1 Концептуальні засади модернізації ветеранської політики України.....	52
3.2 Напрями удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення ветеранської політики України	58
3.3 Пріоритети удосконалення практичної реалізації ветеранської політики	64
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ

УБД Учасник бойових дій

Мінвет Міністерство у справах ветеранів України

КМУ Кабінет Міністрів України

ЦОВВ Центральні органи виконавчої влади

НУО Неурядові організації / Громадські об'єднання

рф російська федерація

ПТСР Посттравматичний стресовий розлад

ЄС Європейський Союз

НАТО Організація Північноатлантичного договору (North Atlantic Treaty Organization)

VA Департамент у справах ветеранів США (Department of Veterans Affairs)

UNDP Програма розвитку ООН (United Nations Development Programme)

ILO Міжнародна організація праці (International Labour Organization)

IOM Міжнародна організація з міграції (International Organization for Migration)

EED Європейський фонд за демократію (European Endowment for Democracy)

CIDP Центр міжнародної та оборонної політики (Centre for International and Defence Policy)

HFM Група з питань людського фактору та медицини (Human Factors and Medicine Panel, у контексті NATO HFM-203)

GI Bill Закон **GI Bill** (програма США для ветеранів щодо освіти та житла)

ВСТУП

Актуальність теми. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України призвела до безпрецедентного зростання кількості ветеранів і ветеранок війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, осіб з інвалідністю внаслідок війни. Ветеранська спільнота стає однією з найчисельніших і водночас найуразливіших соціальних груп, від успішної реінтеграції якої залежать стійкість держави, рівень соціальної згуртованості та спроможність до повоєнного відновлення й розвитку.

У цих умовах ветеранська політика виходить за межі суто соціального забезпечення і перетворюється на важливий напрям публічної політики, що охоплює питання соціального захисту, охорони та психічного здоров'я, зайнятості, освіти, регіонального розвитку, місцевого самоврядування та цифрової трансформації. Водночас базова нормативно-правова основа ветеранської політики України була сформована ще у 1990-х роках і лише частково оновлювалася у відповідь на нові виклики. Чинне законодавство характеризується «нашарованістю» норм, колізіями та недостатньою узгодженістю з іншими галузями публічної політики, що ускладнює реалізацію прав ветеранів на практиці.

Суттєвими проблемами залишаються нерівномірність інституційної спроможності територіальних громад, кадровий дефіцит на місцевому рівні, обмеженість фінансових ресурсів, недостатнє використання цифрових інструментів, а також соціально-психологічні та гендерні виклики: поширеність посттравматичних розладів, стигматизація, недостатня видимість ветеранок, обмежена увага до потреб сімей ветеранів. З іншого боку, міжнародний досвід і сучасні підходи до аналізу публічної політики демонструють можливості побудови цілісної, людиноцентричної й доказової ветеранської політики, орієнтованої на реінтеграцію та розвиток потенціалу ветеранів.

Отже, комплексне дослідження процесів формування й реалізації ветеранської політики в Україні, виявлення її проблем і ресурсів розвитку та вироблення пропозицій щодо модернізації зумовлює актуальність обраної теми дипломної роботи «Формування і реалізація ветеранської політики в Україні».

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є з'ясування змісту, особливостей формування та механізмів реалізації ветеранської політики в Україні й розроблення пропозицій щодо її вдосконалення в умовах сучасних викликів.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі основні завдання:

- уточнити сутність ветеранської політики як окремого напрямку; публічної політики
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення ветеранської політики в Україні та визначити його особливості, переваги й ключові прогалини;
- охарактеризувати інституційну архітектуру формування та реалізації ветеранської політики на центральному, регіональному та місцевому рівнях;
- дослідити сучасний стан практичної реалізації ветеранської політики, зокрема функціонування основних інструментів підтримки ветеранів і ветеранок та їхніх сімей;
- виявити й систематизувати основні проблеми та виклики у сфері формування й реалізації ветеранської політики (нормативні, інституційні, фінансові, інформаційно-цифрові, соціально-психологічні, гендерні, партиципаторні);
- розробити напрями удосконалення нормативно-правового, інституційного та практичного забезпечення ветеранської політики, із акцентом на ролі територіальних громад.

Об'єктом дослідження є процес формування та реалізації ветеранської політики в Україні як складова системи публічної політики держави.

Предметом дослідження є ветеранська політика в Україні на

центральному, регіональному та місцевому рівнях.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові та спеціальні методи, що застосовуються у сфері публічного управління та адміністрування. У дослідженні використано діалектичний і системний підходи – для аналізу ветеранської політики як цілісної динамічної системи; структурно-функціональний аналіз – для виявлення ролі окремих інститутів у формуванні й реалізації політики; інституційний і порівняльно-правовий методи – для аналізу та зіставлення нормативно-правових актів; формально-юридичний метод – для дослідження змісту законодавчих і підзаконних актів у сфері ветеранської політики; методи аналізу й синтезу, індукції та дедукції – для узагальнення наукових підходів і формулювання висновків; елементи контент-аналізу та статистичного аналізу – для опрацювання офіційних звітів, аналітичних матеріалів, публічних даних про реалізацію програм підтримки ветеранів; прогнозно-аналітичний метод – для формування пропозицій щодо модернізації ветеранської політики.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення роботи полягає в тому, що її висновки та рекомендації можуть бути використані центральними органами виконавчої влади (насамперед Міністерством у справах ветеранів України та дотичними відомствами) під час удосконалення нормативно-правової бази й стратегічних документів у сфері ветеранської політики; органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями – при розробленні місцевих програм підтримки ветеранів, створенні й розвитку ветеранських просторів, організації роботи фахівців супроводу; громадськими об'єднаннями – у процесі адвокації змін політики, підготовки аналітичних матеріалів і проєктів, спрямованих на підтримку ветеранів та їхніх сімей.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ВETERАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

1.1 Ветеранська політика як об'єкт наукового дослідження

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України призвела до безпрецедентного зростання кількості осіб із досвідом участі у бойових діях. У найближчі роки ветерани та ветеранки становитимуть одну з найчисельніших і водночас найвразливіших соціальних груп українського суспільства. Це обумовлює необхідність формування цілісної ветеранської політики, яка виходить за межі традиційного розуміння «пільг» і матеріальної допомоги та охоплює сфери реінтеграції, працевлаштування, освіти, психосоціальної підтримки, участі у прийнятті рішень, підтримки сімей та увічнення пам'яті про Захисників і Захисниць України.

У вітчизняній науковій літературі поняття «ветеранська політика» все ще перебуває на етапі концептуалізації. Значна частина праць присвячена окремим аспектам – соціальному захисту ветеранів, медичній та психологічній реабілітації, проблемам працевлаштування, діяльності Міністерства у справах ветеранів України [23]. Комплексне розуміння ветеранської політики як підсистеми державної (публічної) політики почало формуватися переважно після 2014 року та особливо посилилося після 2022 року.

З огляду на це першим кроком дослідження є уточнення базових категорій: «ветеран», «ветеран війни», «державна політика», «публічна політика», «ветеранська політика», а також визначення її мети, завдань, принципів та суб'єктів.

У чинному українському законодавстві базові визначення статусу ветеранів містяться у Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх

соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ. Закон визначає категорії ветеранів війни (учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни), а також осіб, прирівняних до них, і закріплює систему гарантій їхнього соціального захисту.

У спрощеному вигляді доцільно виділити такі ключові поняття:

- ветеран війни – особа, яка брала безпосередню участь у захисті Батьківщини або в інших військових конфліктах й операціях, визначених законодавством, та отримала відповідний статус згідно з установленим порядком [30];

- учасник бойових дій (УБД) – ветеран війни, який безпосередньо брав участь у бойових діях, у виконанні завдань із відсічі та стримування збройної агресії, забезпеченні проведення операцій, згідно з переліком, затвердженим уповноваженими органами;

- члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та Захисників/Захисниць України – окрема категорія осіб, на яких поширюються визначені законом пільги та соціальні гарантії.

У наукових та аналітичних працях поняття «ветеран» пропонується тлумачити ширше – як носія особливого соціального статусу, пов'язаного з досвідом військової служби та участі у бойових діях, що зумовлює специфічні потреби, ризики й ресурси людини та її соціального оточення [6; 21].

У цьому контексті ветеранська політика не може обмежуватися лише гарантіями для формально визначеного кола «ветеранів війни» у вузькому законодавчому значенні. Вона має враховувати:

- різноманітність досвіду (фронт, тил, медична служба, добровольчі формування, територіальна оборона тощо);

- гендерний вимір (ветеранки та особливості їхніх потреб і досвіду служби);

- сімейний контекст (члени сімей ветеранів, діти ветеранів, родини загиблих);

- перехід від військової служби до цивільного життя, пов'язаний із

трансформацією ідентичності, професійної кар'єри, ролі в громаді [6].

Для належного розуміння ветеранської політики необхідно визначити загальні підходи до трактування категорій «державна політика» та «публічна політика».

У сучасній українській літературі державна політика зазвичай розглядається як цілеспрямована діяльність органів державної влади, спрямована на розв'язання суспільно значущих проблем через розроблення, ухвалення та реалізацію відповідних рішень, програм і заходів. Так, В. Тертичка визначає державну політику як «цілісний, організований і спрямований процес взаємодії суб'єктів владних повноважень із суспільством щодо визначення та розв'язання публічних проблем» [34].

Інші автори підкреслюють, що державна політика є, по суті, реакцією держави на конкретні проблеми суспільства або окремих його груп і реалізується через систему інститутів, інструментів і процедур.

Категорія «публічна політика» у вітчизняному дискурсі відображає ширший підхід: акцент зміщується з виключної ролі державних органів на спільну діяльність різних акторів – органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, експертних спільнот, бізнесу, громадянського суспільства. Публічна політика розуміється як процес спільного вироблення, ухвалення та реалізації рішень, які стосуються публічних, суспільно значущих питань [34].

У глосаріях і методичних матеріалах із доказової (evidence-based) публічної політики підкреслюється, що така політика має базуватися на:

- чітко визначеній публічній проблемі;
- обґрунтованих і вимірюваних цілях;
- прозорому виборі інструментів та заходів;
- системі індикаторів результативності й ефективності [37; 38; 45].

Отже, ветеранську політику доцільно розглядати саме як елемент публічної політики, що формується й реалізується спільними зусиллями держави, органів місцевого самоврядування, ветеранських організацій,

громадянського суспільства й міжнародних партнерів, а не лише як «галузь державної політики» у вузькому сенсі.

Спираючись на наведені підходи та узагальнення українських і зарубіжних досліджень, можна запропонувати таке робоче визначення:

Ветеранська політика – це система цілей, принципів, рішень, інститутів, програм і практик, спрямованих на забезпечення прав, свобод і гідного рівня життя ветеранів та членів їхніх сімей, їхню успішну реінтеграцію в цивільне життя та повноцінну участь у суспільному, економічному й політичному житті, що реалізується на національному й місцевому рівнях за участю держави, органів місцевого самоврядування, ветеранських і громадських організацій та міжнародних партнерів.

До 2014 року українська ветеранська політика де-факто зводилася переважно до моделі пільг: житлово-комунальні знижки, окремі медичні гарантії, пенсійне забезпечення. Після початку російсько-української війни відбувається поступовий перехід до комплексного бачення, що включає реінтеграцію, психосоціальну підтримку, працевлаштування, розвиток ветеранського підприємництва, участь ветеранів у формуванні політик [23].

У сучасних концептуальних документах та дослідженнях можна виділити такі ключові цілі ветеранської політики:

1. Забезпечення прав і свобод ветеранів та членів їхніх сімей відповідно до Конституції України та міжнародних зобов'язань держави [15]
2. Гарантування гідного рівня життя через поєднання грошової підтримки, доступу до якісних послуг та створення можливостей для самореалізації ветеранів.
3. Реінтеграція ветеранів у цивільне життя, включно з відновленням фізичного та психічного здоров'я, психосоціальною стабілізацією, побудовою або відновленням професійної кар'єри.
4. Підтримка сімей ветеранів, особливо членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України.
5. Сприяння активній громадянській участі ветеранів – участь у

місцевому самоврядуванні, громадських об'єднаннях, ветеранському русі, волонтерських ініціативах.

6. Увічнення пам'яті про полеглих захисників, формування культури поваги до ветеранів і суспільної солідарності.

7. Ефективне й прозоре використання ресурсів, спрямованих на ветеранську сферу, на основі реальних потреб та очікувань ветеранів [37].

Відповідно до цього до основних завдань ветеранської політики належать:

- удосконалення нормативно-правової бази у сфері захисту прав ветеранів;
- розвиток інституційної спроможності органів, відповідальних за формування та реалізацію ветеранської політики;
- створення та підтримка Єдиного державного реєстру ветеранів війни і пов'язаних інформаційних систем для адресного надання послуг;
- організація системи медичної, психологічної та соціальної реабілітації ветеранів;
- забезпечення можливостей для здобуття освіти, перекваліфікації, розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів;
- інтеграція ветеранських послуг у систему місцевого самоврядування (ветеранські простори, центри підтримки, місцеві програми);
- налагодження діалогу та партнерства із ветеранськими й громадськими організаціями, у тому числі через консультативно-дорадчі органи при органах влади;
- формування механізмів моніторингу та оцінювання ефективності ветеранської політики із залученням самих ветеранів [37].

Більшість із цих завдань закріплені в Положенні про Міністерство у справах ветеранів України, де визначено, що Мінвет формує та реалізує державну політику у сфері забезпечення прав і свобод ветеранів, веде реєстр, координує систему реабілітації, сприяє розвитку ветеранського спорту, увічненню пам'яті захисників тощо.

Ветеранська політика має багаторівневий і мультиакторний характер, що зумовлює складність її аналізу.

Основні суб'єкти ветеранської політики:

1. Органи державної влади загальнодержавного рівня:
 - Верховна Рада України (законодавче забезпечення, парламентський контроль);
 - Кабінет Міністрів України (формування та координація урядової політики, затвердження державних програм);
 - Міністерство у справах ветеранів України як профільний центральний орган виконавчої влади;
 - інші міністерства та відомства (Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України тощо).
 2. Органи місцевого самоврядування (обласні, районні ради, сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи), які реалізують державну політику на місцях, ухвалюють та впроваджують місцеві програми підтримки ветеранів, забезпечують доступність послуг на території громади.
 3. Ветеранські організації та інші громадські об'єднання, що працюють у ветеранській сфері, – як носії інтересів ветеранів, постачальники послуг, партнери органів влади в розробці та реалізації програм.
 4. Міжнародні організації, донорські структури, благодійні фонди, які підтримують проекти у сфері ветеранської політики, надають фінансові ресурси та експертизу, сприяють імплементації кращих міжнародних практик.
- Об'єктом ветеранської політики виступають:
- ветерани війни (у законодавчому значенні);
 - інші категорії осіб із досвідом військової служби, які мають потреби, пов'язані з наслідками участі у війні;
 - члени сімей ветеранів і загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України;

– інституційне середовище, у якому реалізуються їхні права та гарантії (органи влади, служби, заклади охорони здоров'я, освіти, соціального захисту тощо).

На основі узагальнення нормативних документів та аналітичних звітів можна сформулювати такі базові принципи ветеранської політики:

1. Людиноцентричність і повага до гідності ветерана – визнання пріоритету прав, свобод і гідності ветерана та його сім'ї, перехід від патерналістського підходу «об'єкта опіки» до визнання ветерана суб'єктом, який бере участь у прийнятті рішень.

2. Законність і гарантійність – чітке нормативне закріплення прав і гарантій, недопущення їхнього необґрунтованого звуження, передбачуваність політики.

3. Цілісність і комплексність – узгодженість заходів у різних сферах (соціальний захист, охорона здоров'я, освіта, зайнятість, житло, культура пам'яті).

4. Адресність та індивідуалізований підхід – урахування різних категорій ветеранів, їхнього віку, стану здоров'я, сімейної ситуації, професійного досвіду, місця проживання.

5. Участь і партнерство – залучення ветеранів і ветеранських організацій до формування, реалізації та оцінювання політики; розвиток партнерства «держава – громада – ветеранські об'єднання – бізнес – міжнародні організації».

6. Гендерна чутливість – визнання особливостей досвіду ветеранок, забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків.

7. Доказовість (evidence-based policy) – спирання на дані досліджень, моніторинг потреб і результатів політики, використання індикаторів ефективності.

8. Прозорість і підзвітність – відкритість інформації про програми, ресурси та результати, наявність механізмів громадського контролю.

Комплексність ветеранської політики зумовлює її перехресне

розташування в системі публічних політик. Вона одночасно належить до сфер:

- соціальної політики (соціальні гарантії, пенсійне й соціальне забезпечення, соціальні послуги);
- політики у сфері охорони здоров'я (медична допомога, реабілітація, психічне здоров'я);
- політики зайнятості та ринку праці (працевлаштування, підтримка ветеранського підприємництва);
- освітньої політики (формальна, неформальна освіта, перекваліфікація);
- регіональної та місцевої політики (місцеві програми, інфраструктура послуг, просторовий розподіл ресурсів);
- політики пам'яті та національної ідентичності (увічнення пам'яті, формування суспільних наративів про війну та захисників).

З одного боку, така міжсекторальність підкреслює високу значущість ветеранської політики для держави. З іншого – створює ризики фрагментації та розпорошення відповідальності між різними органами влади. Відсутність ефективних координаційних механізмів призводить до дублювання функцій, нерівномірності доступу до послуг у різних регіонах, складнощів для ветеранів у навігації системою підтримки.

Таким чином, як об'єкт наукового дослідження ветеранська політика потребує поєднання:

- інституційного аналізу (структура органів влади, розподіл повноважень, координаційні механізми);
- політико-правового аналізу (зміст законодавства, підзаконних актів, стратегій і програм);
- соціологічних підходів (вивчення досвіду та потреб самих ветеранів, оцінка якості й доступності послуг);
- аналітики державної / публічної політики (ідентифікація публічної проблеми, формування цілей, вибір інструментів, оцінка впливу) [34].

1.2 Суб'єкти, інструменти та механізми реалізації ветеранської політики

У сучасному розумінні публічної політики ветеранська політика формується й реалізується не одним органом влади, а широкою сукупністю суб'єктів, між якими розподілені повноваження, ресурси та відповідальність [34; 13]. До таких суб'єктів належать:

1. Органи державної влади загальнодержавного рівня:
 - Верховна Рада України – здійснює законодавче регулювання у сфері соціального захисту ветеранів, визначає основи державної політики у цій сфері, затверджує державний бюджет і контролює його виконання.
 - Кабінет Міністрів України – забезпечує реалізацію внутрішньої та зовнішньої політики держави, затверджує державні цільові програми, у тому числі програми підтримки ветеранів, координує діяльність міністерств та інших центральних органів виконавчої влади.
 - Міністерство у справах ветеранів України – профільний центральний орган виконавчої влади, що формує та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів, їхньої реінтеграції, вшанування пам'яті та ін. Відповідні повноваження, завдання й функції визначені у Положенні про Міністерство у справах ветеранів України.
 - Інші центральні органи виконавчої влади – Міністерство оборони України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України тощо, які реалізують ветеранську політику в межах своєї компетенції (медична та психологічна реабілітація, соціальні послуги, пенсійне забезпечення, освіта, перекваліфікація, зайнятість тощо).
2. Органи місцевого самоврядування (обласні, районні, сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи). На рівні територіальних громад саме органи місцевого самоврядування забезпечують безпосередній доступ ветеранів до послуг – медичних, соціальних, освітніх, адміністративних. Вони

розробляють і ухвалюють місцеві програми підтримки ветеранів, створюють ветеранські простори та центри, організують роботу консультативно-дорадчих органів за участю ветеранської спільноти. У межах децентралізації дедалі більшого значення набуває роль громад як суб'єктів публічної політики, здатних адаптувати загальнодержавні підходи до місцевого контексту [14].

3. Ветеранські організації та інші громадські об'єднання.

Вони виступають одночасно як:

- представники інтересів ветеранів у діалозі з органами влади;
- постачальники послуг (психологічна підтримка, реабілітаційні програми, освітні курси, правова допомога тощо);
- партнери держави й органів місцевого самоврядування у реалізації програм та проєктів.

Саме через ветеранські організації часто здійснюється реальна участь ветеранів у формуванні політики – через дорадчі ради, громадські обговорення, адвокаційні кампанії [12; 13; 35].

4. Міжнародні організації, донорські структури, благодійні фонди.

Із початком російсько-української війни їхня роль істотно зросла. Вони:

- фінансують програми реабілітації, перекваліфікації, реінтеграції ветеранів;
- підтримують розбудову інституційної спроможності державних і місцевих органів;
- сприяють перенесенню кращих практик країн-членів ЄС і НАТО у сфері ветеранської політики [5; 16].

5. Самі ветерани, члени їхніх сімей і ветеранські спільноти – як активні суб'єкти, а не лише «об'єкти» політики.

Сучасні підходи до публічної політики підкреслюють, що особи, на яких спрямована політика, мають бути залучені до всіх етапів політичного циклу – від ідентифікації проблем до оцінювання результатів [34; 38]. У ветеранській політиці це означає участь ветеранів у робочих групах, дорадчих органах, моніторингових і наглядових радах, у процесах оцінювання якості послуг.

Таким чином, ветеранська політика реалізується мультиакторно та багаторівнево, що, з одного боку, підвищує її потенціал, а з іншого – створює значні вимоги до координації суб'єктів і узгодженості їхніх дій.

Поняття «інструменти публічної політики» у науковій літературі розглядається як сукупність засобів, за допомогою яких суб'єкти політики впливають на суспільні процеси, поведінку індивідів і організацій, спрямовуючи їх до досягнення визначених цілей [18; 34]. Ветеранська політика використовує комплекс інструментів, які умовно можна згрупувати так:

1. Нормативно-правові інструменти.

Це закони, підзаконні акти, державні стандарти, методичні рекомендації, що задають «правила гри» у ветеранській сфері:

- Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
- інші закони, що визначають пенсійні гарантії, соціальні послуги, медичне забезпечення;
- постанови Кабінету Міністрів України щодо порядку надання пільг, реабілітаційних послуг, функціонування Єдиного державного реєстру ветеранів війни;
- Положення про Мінвет, про Український ветеранський фонд тощо.

Нормативно-правові інструменти визначають обсяг прав і гарантій, процедури їх реалізації, повноваження суб'єктів та механізми відповідальності.

2. Програмно-цільові інструменти.

Це державні та місцеві цільові програми, стратегії, дорожні карти. Наприклад, державні цільові програми реабілітації, працевлаштування, розвитку ветеранського підприємництва, місцеві програми підтримки ветеранів.

Програмно-цільові інструменти дозволяють:

- конкретизувати стратегічні цілі на певний період;
- визначити завдання, заходи, відповідальних виконавців;

- закріпити орієнтовні обсяги фінансування та очікувані результати.
3. Фінансово-економічні інструменти.

Йдеться про бюджетні видатки, субвенції місцевим бюджетам, грантові програми, податкові стимули тощо. Важливою тенденцією є перехід до результатно-орієнтованого бюджетування, коли фінансування програм прив'язується не лише до обсягів витрат, а й до досягнутих результатів [14].

Окремою формою фінансового інструментарію є програми підтримки ветеранського підприємництва, мікрогранти, пільгові кредити, що стимулюють економічну активність ветеранів.

4. Організаційно-інституційні інструменти.

До них належать:

- створення профільних органів (Мінвет, спеціалізовані підрозділи у структурі інших міністерств, структурні підрозділи в органах місцевого самоврядування);
- мережа центрів надання послуг ветеранам, реабілітаційних центрів, ветеранських просторів;
- дорадчі та координаційні органи (громадські ради, міжвідомчі комісії, координаційні штаби).

Такі інструменти забезпечують інституційне “втілення” політики, її організаційне оформлення.

5. Інформаційно-аналітичні та цифрові інструменти.

Сучасна ветеранська політика значною мірою спирається на:

- Єдиний державний реєстр ветеранів війни та пов'язані інформаційні системи;
- електронні реєстри послуг і програм підтримки;
- системи моніторингу та збору даних про потреби й задоволеність ветеранів;
- інформаційні кампанії, консультативні лінії, портали для ветеранів.

Розвиток цифрових інструментів є ключовою передумовою переходу від

формального надання пільг до адресного й потребо-орієнтованого підходу [38].

6. Комуникативні та партиципаторні (участі) інструменти.

Це механізми залучення ветеранів і громадськості до формування та оцінювання політики:

- громадські обговорення проєктів нормативних актів та програм;
- публічні консультації;
- робота громадських рад при органах влади;
- участь представників ветеранських організацій у робочих групах, комісіях, наглядових радах;
- використання інструментів електронної демократії (електронні петиції, онлайн-консультації тощо).

Такі інструменти дозволяють наблизити політику до реальних потреб ветеранів і підвищити її легітимність [18; 34].

7. Соціально-культурні та символічні інструменти.

Їхня роль часто недооцінюється, але вони є важливими для формування культури поваги до ветеранів:

- заходи з увічнення пам'яті про загиблих;
- публічні комунікаційні кампанії;
- інтеграція ветеранської тематики в освіту та медіа.

Через такі інструменти змінюється суспільне сприйняття ветеранства, зменшуються стигма і дискримінаційні практики.

Важливо наголосити, що ефективність ветеранської політики залежить не лише від наявності окремих інструментів, а й від їхньої узгодженості та взаємодії в рамках цілісного механізму.

У теорії державного управління поняття «механізм реалізації державної (публічної) політики» використовується для опису внутрішньої будови й логіки функціонування політики як системи [1; 34]. Узагальнюючи різні підходи, механізм можна визначити так:

Механізм реалізації ветеранської політики – це сукупність

взаємопов'язаних правових норм, інституцій, процесів, методів, інструментів і ресурсів, за допомогою яких досягаються цілі ветеранської політики та забезпечується реалізація прав і гарантій ветеранів та членів їхніх сімей.

Традиційно виокремлюють кілька ключових складових механізму:

1. Нормативно-правовий компонент.

Включає систему законів, підзаконних актів, локальних нормативних документів, що регулюють відносини у ветеранській сфері. Саме нормативні акти закріплюють права ветеранів, визначають суб'єктів реалізації політики, етапи та процедури надання гарантій [20].

2. Інституційно-організаційний компонент.

Охоплює структуру органів влади й організацій, задіяних у реалізації політики, розподіл їхніх повноважень, внутрішні процедури взаємодії. До цього компоненту належать Мінвет, інші ЦОВВ, органи місцевого самоврядування, ветеранські організації, координаційні й дорадчі органи.

3. Фінансово-ресурсний компонент.

Містить систему бюджетного фінансування, додаткові джерела (гранти, донорська допомога, благодійні внески), механізми розподілу й використання коштів, а також людські ресурси – кадровий потенціал органів, що реалізують політику. Без належного фінансово-ресурсного забезпечення нормативно закріплені гарантії залишаються декларативними.

4. Інформаційно-аналітичний компонент.

Включає системи збору, обробки, аналізу та поширення інформації про ветеранів, їхні потреби, наявні послуги, результати програм. До нього належать Єдиний державний реєстр ветеранів війни, відомчі та місцеві інформаційні системи, статистичні й соціологічні дослідження, механізми моніторингу та оцінювання ефективності політики [38].

5. Процесуально-управлінський компонент.

Відображає політичний цикл:

– ідентифікація й формулювання публічної проблеми (які саме проблеми ветеранської спільноти визнаються пріоритетними);

- розробка політики (аналіз варіантів, консультації, вибір інструментів);
- ухвалення рішень (нормативні акти, програми);
- реалізація політики (виконання програм, надання послуг);
- моніторинг, оцінювання, коригування політики [34].

У ветеранській політиці важливо, щоб на всіх цих етапах були представлені голоси самих ветеранів, а рішення ґрунтувалися на даних, а не лише на політичних деклараціях.

6. Соціально-комунікативний компонент.

Відповідає за взаємодію між суб'єктами політики: органами державної влади, місцевого самоврядування, ветеранськими організаціями, громадськістю, міжнародними партнерами. Сюди належать публічні консультації, інформаційні кампанії, механізми зворотного зв'язку, інструменти електронної демократії. Саме цей компонент забезпечує прозорість і підзвітність політики, формує довіру до інституцій.

Якщо застосувати цю логіку до ветеранської політики України, можна побачити кілька типових проблем механізму:

- дисбаланс між компонентами (відносно розвинений нормативний компонент при недостатньо розвинених інформаційно-аналітичному й фінансовому);
- фрагментація інституційного поля – перетин повноважень між різними ЦОВВ, слабка координація з органами місцевого самоврядування;
- обмежена участь ветеранів у фазах розробки та оцінювання політики, що знижує релевантність і чутливість програм до реальних потреб;
- недостатня інтеграція цифрових інструментів, що ускладнює адресність і результативність підтримки [35].

Отже, аналіз суб'єктів, інструментів і механізмів реалізації ветеранської політики дозволяє розглядати її не як набір розрізнених заходів, а як цілісну, але складну систему, функціонування якої визначає, наскільки задекларовані права й гарантії ветеранів будуть реалізовані на практиці. У подальших

розділах це створює підґрунтя для оцінки ефективності чинних механізмів та формулювання рекомендацій щодо їх удосконалення.

1.3 Міжнародні підходи до формування та реалізації ветеранської політики

У країнах із розвиненими системами соціального захисту ветеранська політика історично пройшла шлях від моделі «вдячності й пільг» до комплексної політики реінтеграції та розширення можливостей ветеранів. Дослідження міжнародної практики (Австралія, Канада, США, Велика Британія, країни ЄС тощо) засвідчують кілька спільних тенденцій [42].

По-перше, ветерани розглядаються не лише як отримувачі допомоги, а як ресурс для суспільства – носії лідерських, організаційних та професійних компетентностей, які можуть бути використані в цивільній економіці, публічному управлінні, громадському секторі.

По-друге, ветеранська політика набуває міжсекторального характеру: інтегруються заходи у сфері охорони здоров'я, соціального захисту, зайнятості, освіти, житлової політики, місцевого розвитку, політики пам'яті [37; 43].

По-третє, провідні країни переходять до життєвого циклу підтримки: політика починається ще на етапі служби (підготовка до переходу), продовжується в момент звільнення й охоплює тривалий період адаптації, а не обмежується кількома роками після демобілізації [43; 45]

По-четверте, посилюється акцент на:

- індивідуалізованих траєкторіях підтримки (case management, персональні плани реінтеграції);
- моделях «єдиного вікна» (one-stop-shops), що спрощують доступ до широкого спектра послуг;
- доказовості (evidence-based policy): політика спирається на

дослідження, моніторинг і оцінювання програм [42; 38].

Ці тенденції формують рамку, в якій розвиваються конкретні моделі ветеранської політики у різних державах.

Сполучені Штати мають одну з найстаріших і найбільших систем підтримки ветеранів у світі, центром якої є Департамент у справах ветеранів (Department of Veterans Affairs). Основні елементи моделі:

- розгалужена система медичних закладів VA, що надає спеціалізовану медичну та психічну допомогу ветеранам;
- система доплат і пенсій за інвалідністю, пов'язаною зі службою;
- освітні програми (зокрема, історичний GI Bill), які забезпечують можливість здобуття освіти й перекваліфікації;
- пріоритет у працевлаштуванні для ветеранів у державних програмах зайнятості [45].

Значна увага приділяється моделі «one-stop center» – комплексних центрів, де ветерани можуть отримати консультації, скерування й підтримку з різних питань (житло, зайнятість, медична допомога) в одному місці [17; 45].

У Канаді система підтримки ветеранів поєднує цільові програми для ветеранів (Veterans Affairs Canada) із широкою системою загального соціального забезпечення, притаманною розвиненим соціальним державам. Особлива увага приділяється:

- програмам довгострокової інвалідності та реабілітації для військовослужбовців, звільнених за станом здоров'я;
- комплексним програмам професійної реабілітації та працевлаштування, які починаються ще до звільнення з військової служби [44].

Британська модель останніми роками розвивається навколо концепції Armed Forces Covenant – суспільного договору, що зобов'язує державу й суспільство забезпечити ветеранам справедливе ставлення й доступ до послуг не гірший, ніж у решти громадян, а в окремих випадках – кращий [45].

Створено офіс у справах ветеранів (Office for Veterans' Affairs), розвивається мережа спеціалізованих центрів підтримки, а останні ініціативи

передбачають запуск національної мережі центрів «Valour», які мають забезпечити більш рівномірний доступ ветеранів до послуг у сфері житла, зайнятості, охорони здоров'я та соціальної підтримки на всій території країни.

У скандинавських державах (Норвегія, Швеція, Данія), де діють соціал-демократичні моделі добробуту, формування ветеранської політики відбувається дещо інакше. Базові потреби ветеранів (охорона здоров'я, соціальний захист, освіта, житло) у значній мірі покриваються універсальними системами соціального забезпечення, а специфічні потреби ветеранів компенсуються додатковими, таргетованими заходами. Порівняльне дослідження «A Scandinavian Veteran Policy?» показує, що скандинавські країни поступово формують власну модель, яка поєднує:

- універсальні соціальні гарантії для всіх громадян;
- спеціалізовані програми психічного здоров'я, реабілітації та підтримки ветеранів;
- активну роль держави й обмежену, але зростаючу роль ветеранських організацій [45].

Спеціальний випуск *Journal of Veterans Studies*, присвячений європейським підходам, підкреслює велику різноманітність моделей: від країн із сильними, окремими від загальної системи інститутами ветеранської підтримки до країн, де ветерани інтегровані переважно в загальні системи соціального забезпечення [43].

Спільною тенденцією є зростання уваги до ментального здоров'я, протидії стигматизації, а також розуміння ветеранів як активних громадян, здатних бути лідерами у громадах і політиці.

Міжнародні дослідження та огляди [42-44] дозволяють виділити ключові інструменти реінтеграції, які найчастіше використовуються у різних країнах.

1. Моделі «єдиного вікна» (one-stop-shops).

У країнах на кшталт США, Великої Британії, Ізраїлю та Австралії створюються нові або модернізуються існуючі центри, де ветерани можуть отримати:

- інформацію про всі доступні послуги;
- первинне консультування;
- скерування до профільних служб (медицина, психічне здоров'я, зайнятість, освіта, соціальний захист).

Такі центри зменшують «бюрократичний бар'єр» і допомагають уникнути ситуації, коли ветеран змушений самотійно «складати пазл» із розрізнених сервісів [42-44].

2. Індивідуальний супровід (case management).

У багатьох країнах застосовуються моделі персонального ведення випадку, коли за ветераном закріплюється спеціаліст або команда, яка:

- разом із ветераном визначає його потреби та цілі;
- складає індивідуальний план реінтеграції;
- координує роботу різних служб;
- відстежує прогрес і коригує план.

Ефективність таких моделей особливо помітна в роботі з ветеранами з комплексними потребами (поєднання фізичних травм, ПТСР, проблем із зайнятістю, житлом тощо) [38; 45]

3. Системи підтримки психічного здоров'я.

НАТО й країни-партнери активно розвивають програми психічної стійкості та підтримки військовослужбовців і ветеранів, включно з:

- підготовкою особового складу до стресових ситуацій;
- раннім виявленням проблем;
- спеціалізованими програмами психологічної реабілітації;
- роботою міждисциплінарних команд.

4. Освіта, перекваліфікація та підтримка зайнятості.

У більшості розвинених країн діють:

- освітні програми для ветеранів (оплата навчання, гранти, кредити на освіту);

- служби кар'єрного консультування й підбору роботи;
- пріоритет доступу до державних програм зайнятості;
- програми підтримки ветеранського підприємництва (мікрогранти, бізнес-інкубатори) [38; 39; 45].

5. Розвиток ветеранських просторів та спільнот.

Міжнародна практика підкреслює важливість фізичних і соціальних просторів, де ветерани можуть спілкуватися, отримувати підтримку й розвивати спільні ініціативи. Це можуть бути:

- ветеранські хаби й клуби;
- центри спільної роботи (coworking) для ветеранського бізнесу;
- простори для групової терапії й взаємопідтримки [42].

6. Інтеграція в громаду та розвиток громадянської участі.

Ряд програм спрямовані на те, щоб ветерани ставали активними лідерами у громадах – обиралися до місцевих рад, створювали НУО, ставали менторами для молоді тощо [39].

У підсумку міжнародний досвід показує, що успішна реінтеграція досягається там, де держава поєднує структуровану систему послуг із активною роллю громад і самих ветеранів, а політика спирається на дані, а не лише на символічні жести.

Окремим напрямом розвитку міжнародної ветеранської політики є врахування гендерного виміру та сімейного контексту. Дослідження, присвячене гендерним аспектам реінтеграції, підкреслює, що:

- досвід жінок-ветеранок відрізняється від досвіду чоловіків (особливості служби, типи травм, сприйняття суспільством);
- існують специфічні бар'єри доступу до послуг (стигматизація, недостатня видимість жіночого ветеранства, брак гендерно чутливих сервісів);
- сім'ї ветеранів (партнери, діти, батьки) також мають власні потреби в психологічній, соціальній і економічній підтримці [37].

У відповідь на це в ряді країн:

- розробляються спеціалізовані програми підтримки для ветеранок;

- впроваджуються сімейно-орієнтовані підходи до реабілітації й реінтеграції (спільні консультації, сімейна терапія);
- розширюється участь родин ветеранів у плануванні послуг і формуванні політики.

Для України, де частка жінок із досвідом участі в бойових діях стабільно зростає, цей досвід є принципово важливим.

Оглядаючи міжнародні підходи, можна виокремити кілька блоків практик, які особливо релевантні для України в контексті формування власної ветеранської політики.

1. Від «політики пілг» до політики реінтеграції та можливостей. Міжнародний досвід свідчить, що ефективні системи поєднують гарантовані права й базові соціальні виплати із активними програмами, спрямованими на повернення ветеранів до повноцінного суспільного й економічного життя [42].

2. Запровадження моделей «єдиного вікна» та індивідуального супроводу. Створення мережі центрів підтримки ветеранів (one-stop-centre / ветеранські хаби) з case-менеджерами дозволяє суттєво зменшити бюрократичні бар'єри та забезпечити адресну допомогу, особливо в умовах великої чисельності ветеранів.

3. Посилення системи підтримки психічного здоров'я. Використання напрацювань НАТО та країн-партнерів щодо ментальної стійкості, раннього виявлення проблем і довгострокової психологічної підтримки є критично важливим з огляду на масштаби й тривалість війни для України [19].

4. Інтеграція ветеранської політики в загальні системи соціального захисту. Досвід скандинавських країн показує, що ветерани можуть бути ефективно підтримані в рамках загальних систем добробуту, доповнених спеціалізованими заходами. Для України важливо уникнути створення надмірно «паралельних» структур і водночас забезпечити належний рівень спеціалізації [45].

5. Гендерно чутливий і сімейно орієнтований підходи. Необхідно

адаптувати найкращі практики щодо підтримки ветеранок та сімей ветеранів, включно з окремими програмами для жінок, сімейною терапією, підтримкою дітей ветеранів [37].

6. Посилення ролі громад і ветеранських організацій. Міжнародний досвід доводить, що стійкі результати досягаються тоді, коли ветерани активно залучені до співуправління політикою – через участь у місцевому самоврядуванні, створення НУО, реалізацію локальних проєктів, що поєднують інтереси ветеранів і громад [24].

Отже, міжнародні підходи демонструють, що ефективна ветеранська політика є комплексною, міжсекторальною та орієнтованою на людину, а не лише на формальне виконання зобов'язань. Для України це означає необхідність переходу від фрагментарних заходів до цілісної системи, у якій центральне місце займають реінтеграція, партнерство й інституційна спроможність.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ВІТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

2.1 Нормативно-правове регулювання ветеранської політики в Україні

Нормативно-правове забезпечення ветеранської політики в Україні формувалося поступово і проходило кілька етапів, пов'язаних із трансформаціями політичної та безпекової ситуації. Базовим актом, що й донині визначає правовий статус ветеранів війни та систему гарантій їхнього соціального захисту, є Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 р. № 3551-ХІІ (далі – Закон № 3551-ХІІ) [30].

Первісно цей Закон був орієнтований насамперед на ветеранів Другої світової війни та інших воєнних конфліктів радянського періоду. Після 2014 року, зі зростанням кількості учасників антитерористичної операції (АТО), операції Об'єднаних сил (ООС), а згодом – повномасштабної відсічі збройній агресії російської федерації, до нього неодноразово вносилися зміни й доповнення. Вони стосувалися: розширення переліку категорій ветеранів та осіб, прирівняних до них; уточнення пільг і гарантій; розширення системи соціальних послуг тощо.

Разом з тим, значна частина дослідників і практиків наголошує на фрагментарному характері оновлення законодавства: зміни ухвалюються переважно реактивно у відповідь на актуальні виклики, без комплексного перегляду моделі ветеранської політики, закладеної ще на початку 1990-х років. Це створює ризики внутрішніх суперечностей, дублювання норм і складності у правозастосуванні [12; 13; 35].

Сучасна нормативно-правова база ветеранської політики України включає кілька рівнів:

- конституційний рівень – норми Конституції України, що гарантують права і свободи людини й громадянина, право на соціальний захист, достатній життєвий рівень тощо;
- законодавчий рівень – базовий Закон № 3551-ХІІ, інші закони, що регулюють пов'язані сфери (пенсійне забезпечення, соціальні послуги, охорона здоров'я, зайнятість, публічні електронні реєстри тощо);
- підзаконний рівень – постанови Кабінету Міністрів України, накази профільних міністерств (зокрема, Міністерства у справах ветеранів України), методичні рекомендації, які деталізують механізми реалізації прав і гарантій;
- локальний рівень – рішення органів місцевого самоврядування, розпорядження місцевих державних адміністрацій, локальні програми й положення, що конкретизують загальнодержавні норми у сфері ветеранської політики на рівні громад.

Таким чином, нормативно-правова база є доволі розгалуженою, але її розвиток відбувається нерівномірно: окремі компоненти (наприклад, створення електронних реєстрів, розробка методичних рекомендацій для місцевого рівня) є порівняно новими й перебувають на стадії становлення.

Центральне місце в системі нормативних актів займає Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993 р.), який:

- визначає категорії ветеранів війни (учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни), а також осіб, прирівняних до них;
- встановлює перелік основних прав і соціальних гарантій ветеранів та членів їхніх сімей;
- регламентує види пільг (у сфері житлово-комунального обслуговування, транспорту, медичного обслуговування тощо);
- визначає загальні засади діяльності органів, які забезпечують реалізацію прав ветеранів [30].

Важливим кроком до модернізації механізмів реалізації ветеранської

політики стало ухвалення постанови Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 700 «Про Єдиний державний реєстр ветеранів війни» (далі – Постанова № 700). Цим актом затверджено Положення про Єдиний державний реєстр ветеранів війни (ЄДРВВ) і визначено:

- мету створення реєстру – забезпечення обліку ветеранів, реалізацію їхніх прав і соціальних гарантій;
- перелік відомостей, що вносяться до реєстру;
- суб'єктів внесення та оновлення інформації;
- порядок доступу до даних реєстру та інформаційної взаємодії з іншими державними інформаційними системами [22].

ЄДРВВ розглядається як ключовий інструмент переходу від «декларативної» до адресної й даноцентричної моделі підтримки ветеранів. Утім, повнота та якість даних у реєстрі, а також реальний рівень його інтеграції з іншими системами все ще потребують удосконалення.

Інституційні основи реалізації ветеранської політики на центральному рівні визначені постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1175 «Деякі питання Міністерства у справах ветеранів» (із наступними змінами). Цією постановою затверджено Положення про Міністерство у справах ветеранів України (Мінвет), у якому:

- закріплено статус Мінвет як головного органу у системі ЦОВВ, що забезпечує формування й реалізацію державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей, а також у сфері увічнення пам'яті захисників;
- визначено основні завдання Міністерства, серед яких: розроблення та реалізація нормативно-правових актів; забезпечення функціонування ЄДРВВ; організація системи реабілітації; розробка державних програм підтримки; сприяння розвитку ветеранського спорт у та ветеранських ініціатив; участь у формуванні політики національної та громадянської ідентичності;
- окреслено повноваження Мінвет щодо координації діяльності

інших ЦОВВ та взаємодії з органами місцевого самоврядування, ветеранськими громадськими об'єднаннями, міжнародними організаціями.

У подальші роки до Положення неодноразово вносилися зміни з метою уточнення повноважень Мінвет і розширення його ролі в реалізації окремих напрямів політики (зокрема, залучення ветеранів до утвердження української національної та громадянської ідентичності, розвитку військово-патріотичного виховання тощо) [9].

Постановою Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 720 утворено бюджетну установу «Український ветеранський фонд» (УВФ) у сфері управління Мінвет. Метою створення Фонду визначено підтримку ветеранів війни та членів їхніх сімей, а також членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни через реалізацію проєктів, програм й надання грантової підтримки. [11]

У подальшому УВФ був включений до переліку надавачів бюджетних грантів, що дозволило йому виступати важливим інструментом підтримки ветеранського бізнесу й громадських ініціатив ветеранів [36].

Постанова КМУ № 702 від 11.07.2023 «Деякі питання діяльності територіальних органів Міністерства у справах ветеранів...» визначила підходи до оптимізації діяльності територіальних органів Мінвет та структурних підрозділів обласних і районних державних адміністрацій у питаннях ветеранської політики, зокрема – ліквідацію окремих територіальних органів Мінвет і передачу низки функцій на рівень місцевих державних адміністрацій [10; 36]

На виконання Постанови №702 Мінвет затвердив методичні рекомендації щодо повноважень самостійних структурних підрозділів з питань ветеранської політики місцевих державних адміністрацій (далі – Методичні рекомендації), що стало важливим елементом унормування інституційного забезпечення на регіональному рівні.

До нормативно-правової бази ветеранської політики належать також:

– накази Мінвет щодо порядку взаємодії з іншими ЦОВВ (наприклад, із Міністерством соціальної політики щодо електронного обміну

інформацією про отримувачів соціальних послуг);

- нормативні акти, що регулюють реалізацію експериментальних проєктів, зокрема запровадження інституту «помічника ветерана» у системі переходу від військової служби до цивільного життя [9].

У комплексі ці акти створюють правову рамку, у межах якої здійснюється формування й реалізація ветеранської політики.

Інституційна архітектура ветеранської політики в Україні характеризується мультиакторністю та багаторівневістю. На загальнодержавному рівні ключовими суб'єктами є:

1. Верховна Рада України – здійснює законодавче регулювання у сфері соціального захисту ветеранів, ухвалює зміни до базових законів, затверджує Державний бюджет України, в якому визначаються видатки на ветеранську сферу, здійснює парламентський контроль за діяльністю Уряду, Мінвет та інших ЦОВВ.

2. Кабінет Міністрів України – забезпечує реалізацію державної політики у сфері соціального захисту ветеранів через [9]:

- ухвалення постанов і розпоряджень (зокрема, щодо ЄДРВВ, створення УВФ, організації діяльності територіальних органів Мінвет, експериментальних проєктів);

- затвердження державних цільових програм;

- міжвідомчу координацію органів виконавчої влади.

3. Міністерство у справах ветеранів України (Мінвет) є профільним центральним органом виконавчої влади, на який покладено [9]:

- формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту ветеранів війни, членів їхніх сімей, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України;

- забезпечення функціонування ЄДРВВ, організацію збору й обробки інформації про ветеранів;

- розроблення та впровадження державних програм реабілітації, реінтеграції, працевлаштування, підтримки ветеранського підприємництва;

- організацію системи психологічної реабілітації й соціальної адаптації;
- координацію діяльності інших ЦОВВ з питань ветеранської політики;
- співпрацю з органами місцевого самоврядування, ветеранськими громадськими організаціями, міжнародними партнерами;
- участь у реалізації стратегій національної й громадянської ідентичності, у тому числі через залучення ветеранів до освітньої й просвітницької діяльності.

4. Інші центральні органи виконавчої влади.

- Міністерство оборони України та інші силові відомства відповідають за питання проходження служби, звільнення, первинної реабілітації військовослужбовців, ведення обліку осіб, які можуть набути статусу ветеранів, взаємодію з Мінвет у частині передачі відповідних даних.
- Міністерство соціальної політики України – реалізує загальну соціальну політику, включно із системами соціальних виплат та послуг, що стосуються ветеранів; бере участь в інформаційній взаємодії з Мінвет (наприклад, щодо електронного обміну даними).[ipLex](#)
- Міністерство охорони здоров'я України – формує політику у сфері медичної допомоги, реабілітації, психічного здоров'я, у тому числі для ветеранів;
- Міністерство освіти і науки України – відповідає за політику в сфері освіти й науки, включно з механізмами доступу ветеранів до освіти, наукових програм, перепідготовки;
- Міністерство економіки України, Державна служба зайнятості – реалізують політику зайнятості, включно із програмами підтримки працевлаштування й підприємництва ветеранів.

5. Український ветеранський фонд, створений постановою КМУ №720 від 14.07.2021 р., є спеціалізованою бюджетною установою у сфері управління Мінвет [36]:

- розробляє та реалізує програми грантової підтримки ветеранів і членів їхніх сімей;
- підтримує ветеранський бізнес і громадські ініціативи;
- сприяє реінтеграції ветеранів через розвиток їхнього потенціалу, підприємницьких навичок, участь у проєктах місцевого розвитку.

Інституційна система на загальнодержавному рівні, таким чином, поєднує нормативно-правотворчий, програмно-координаційний і виконавчий компоненти, але потребує подальшого вдосконалення координації між різними ЦОВВ, щоб уникати дублювання функцій і прогалин у відповідальності.

Особливу роль у реалізації ветеранської політики відіграють обласні, районні державні адміністрації та органи місцевого самоврядування територіальних громад. Саме на цьому рівні відбувається безпосередній контакт ветеранів із системою підтримки.

Постановою КМУ № 702 від 11.07.2023 р. визначено новий підхід до організації роботи територіальних органів Мінвет і структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій з питань ветеранської політики. Основні акценти [9; 36]:

- оптимізація мережі територіальних органів Мінвет;
- посилення ролі структурних підрозділів обласних та районних державних адміністрацій з питань ветеранської політики;
- необхідність чітко визначити їхні функції та повноваження.

На виконання постанови були розроблені Методичні рекомендації щодо повноважень структурних підрозділів з питань ветеранської політики місцевих державних адміністрацій, у яких:

- деталізовано завдання підрозділів (аналіз потреб ветеранів, координація місцевих програм, взаємодія з ветеранськими організаціями, робота з ЄДРВВ на відповідному рівні, організація інформаційно-роз'яснювальної роботи тощо);
- запропоновано типовий перелік функцій, що дозволяє уникнути надмірних розбіжностей між регіонами;

- підкреслено важливість міжвідомчої координації та партнерства з органами місцевого самоврядування.

Органи місцевого самоврядування (ОМС) – сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи – у межах власних і делегованих повноважень:

- розробляють і приймають місцеві програми підтримки ветеранів, забезпечують їх фінансування з місцевих бюджетів;
- створюють ветеранські простори, центри підтримки ветеранів, координують діяльність місцевих служб;
- можуть виступати партнерами УВФ та інших донорів у реалізації проєктів, що стосуються розвитку ветеранського підприємництва, реінтеграції, соціальної адаптації;
- забезпечують залучення ветеранів до процесів прийняття рішень на рівні громади (консультативно-дорадчі органи, громадські слухання, участь у розробці місцевих стратегій).

Практика показує, що рівень інституційного розвитку ветеранської політики на місцях є неоднорідним: одні громади створюють розвинену інфраструктуру підтримки ветеранів, інші обмежуються мінімальним виконанням делегованих повноважень. Це зумовлює нерівність доступу до послуг для ветеранів у різних регіонах, особливо в сільських територіях.

Узагальнюючи аналіз, можна виокремити ключові сильні сторони та проблемні аспекти чинного нормативно-правового й інституційного забезпечення ветеранської політики в Україні.

До сильних сторін належать:

1. Наявність базового законодавчого акта (Закон № 3551-ХІІ), який чітко закріплює правовий статус ветеранів і систему основних гарантій.
2. Створення спеціалізованого профільного органу – Мінвет, що відповідає за формування та реалізацію політики у ветеранській сфері, а також за координацію міжвідомчої взаємодії.
3. Запровадження Єдиного державного реєстру ветеранів війни, який створює передумови для адресного надання послуг і підвищення прозорості

системи.

4. Створення Українського ветеранського фонду як інструменту грантової підтримки ветеранських ініціатив і бізнесу.

5. Початок системного унормування ролі регіонального й місцевого рівня через постанову КМУ № 702 та методичні рекомендації щодо повноважень структурних підрозділів з питань ветеранської політики.

Водночас можна виділити основні проблемні аспекти:

1. Фрагментарність і “нашарованість” законодавства. Закон № 3551- XII, розроблений ще на початку 1990-х років, зазнав значної кількості змін і доповнень, що нерідко мають реактивний характер. Відсутність комплексної кодифікації ускладнює його застосування, призводить до внутрішніх суперечностей і не завжди відповідає сучасному розумінню ветеранської політики як комплексної публічної політики.

2. Недостатня узгодженість між законами й підзаконними актами. Окремі постанови КМУ та відомчі накази деталізують механізми реалізації прав ветеранів, але часто не усувають системних проблем – зокрема, в питаннях розмежування повноважень між різними органами, фінансового забезпечення програм, інтеграції даних у реєстрах.

3. Нерівномірний інституційний розвиток на місцевому рівні. Хоча Постанова № 702 і Методичні рекомендації стали кроком уперед, у багатьох регіонах ще бракує кадрової спроможності, чітких процедур взаємодії із ветеранськими організаціями, системного використання даних ЄДРВВ у плануванні політики.

4. Обмежена інтеграція цифрових інструментів. ЄДРВВ та інші інформаційні системи поки що не повною мірою виконують потенційну роль «хребта» ветеранської політики – зокрема, через проблеми повноти й актуальності даних, недостатню інтеграцію з іншими державними реєстрами та системами соціального захисту.

5. Потреба у посиленні міжсекторальної координації. Ветеранська політика перетинається із соціальною, медичною, освітньою, політикою

зайнятості, регіональною політикою, політикою пам'яті. Наявна інституційна архітектура ще недостатньо забезпечує скоординоване планування та реалізацію заходів на стику цих сфер.

Таким чином, нормативно-правове та інституційне забезпечення ветеранської політики в Україні має значний потенціал розвитку: базові елементи системи вже сформовано (закон, профільне міністерство, реєстр, грантовий фонд), але вони потребують подальшої модернізації, координації та “оцифрування”, а також посилення ролі регіонального та місцевого рівнів.

2.2 Сучасний стан реалізації ветеранської політики в Україні

Становлення та реалізація ветеранської політики в Україні відбуваються в умовах тривалої збройної агресії російської федерації та безпрецедентного зростання кількості ветеранів і ветеранок. Аналітичні звіти правозахисних організацій, а також дослідження, проведені профільними НУО, підкреслюють: нинішня та майбутня ветеранська спільнота буде значно більшою, молодшою за віком, з різноманітнішим соціальним і професійним профілем, ніж попередні покоління ветеранів [9].

Це зумовлює зміну акцентів у практичній реалізації політики: від переважно «пільгово-дотаційної» моделі (пільги на транспорт, комунальні послуги, медичні послуги тощо) до моделі, орієнтованої на:

- комплексну реінтеграцію ветеранів у соціальне та економічне життя;
- підтримку психічного здоров'я та довгострокову реабілітацію;
- розвиток ветеранського підприємництва й зайнятості;
- залучення ветеранів як активних суб'єктів місцевого розвитку та демократичних процесів.

В аналітичних оглядах для Верховної Ради України та урядових структур

наголошується, що система заходів підтримки поступово набуває стратегічної логіки: формується нова Стратегія ветеранської політики, готуються плани її реалізації, а ключові напрями політики — створення мережі ветеранських просторів, система фахівців супроводу, розвиток грантових програм тощо — розглядаються як елементи єдиної архітектури підтримки.

Водночас комплексні дослідження, проведені громадськими організаціями (зокрема, аналітичний звіт про соціальний захист ветеранів 2024 року), фіксують, що на практиці система залишається фрагментованою, а реалізація прав і гарантій залежить від бюджетних можливостей держави і громад, управлінської спроможності на місцях та рівня поінформованості самих ветеранів.

Таким чином, сучасний етап реалізації ветеранської політики в Україні характеризується одночасно:

- наявністю важливих нових інструментів (ЄДРВВ, інститут помічника ветерана, грантові програми УВФ, ветеранські простори);
- та значними викликами щодо їхнього масштабування, координації та доведення до кожної громади і кожного ветерана.

Після запуску Єдиного державного реєстру ветеранів війни (ЄДРВВ) практична реалізація ветеранської політики отримала важливий цифровий інструмент, який має забезпечити:

- облік статусу ветеранів;
- адресне надання пільг і послуг;
- формування аналітики для планування політики.

У звітах Мінвет та супровідних документах підкреслюється, що реєстр поступово наповнюється даними і використовується як основа для ідентифікації цільової аудиторії при реалізації програм (соціальних послуг, реабілітаційних заходів, грантової підтримки тощо) [30].

Разом з тим, незалежні дослідження та тіньові звіти вказують на кілька практичних проблем:

- неповнота та нерівномірність наповнення реєстру (особливо щодо

ветеранів, які проживають у віддалених громадах або не зверталися по пільги);

- складність інтеграції ЄДРВВ з іншими державними реєстрами;
- обмежена можливість використання даних реєстру місцевими

органами влади та сервісами для планування послуг.

Тому, хоча ЄДРВВ є суттєвим кроком до даноцентричної політики, його практична ефективність наразі значною мірою залежить від доопрацювання технічних і процедурних аспектів.

Окремим напрямом практичної реалізації політики стало запровадження інституту помічника ветерана (фахівця із супроводу), передбаченого Постановою КМУ № 652 від 19.06.2023. Помічник ветерана — це спеціаліст, який здійснює індивідуальний супровід ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя: консультує, допомагає орієнтуватися в системі послуг, координує взаємодію з різними службами [20].

За інформацією Мінвет, станом на 2024–2025 роки мережа фахівців супроводу активно розвивається:

- у сотнях територіальних громад вже працюють фахівці супроводу;
- частина з них є самими ветеранами або членами сімей ветеранів;
- для їхньої оплати передбачені субвенції з державного бюджету

громадам [44].

Це свідчить про спробу перейти від суто «довідково-документального» підходу до індивідуалізованих траєкторій підтримки, що узгоджується з міжнародними практиками case management.

Разом з тим, у тінювих звітах і експертних оцінках звертається увага на:

- нерівномірний рівень підготовки фахівців;
- обмежену методичну підтримку;
- ризик формального підходу, коли помічник ветерана виконує лише функції «переспрямування» до інших служб без довгострокового супроводу [44].

Український ветеранський фонд (УВФ) став одним із найвидиміших на практиці інструментів реалізації політики підтримки реінтеграції та

ветеранського підприємництва. Згідно із звітом за 2022 рік, Фонд уже на старті реалізував кілька конкурсів, орієнтованих як на індивідуальних ветеранів, так і на громадські організації [10; 36].

Надалі програми розширилися:

- конкурси «Варто робити своє» (серії 1.0, 2.0) для підтримки малого й середнього ветеранського бізнесу;
- програма «Варто почати власну справу», що дає можливість започаткувати бізнес-проекти з грантовою підтримкою;
- програма «Варто: Єднання» для громадських організацій, які працюють з ветеранами, з бюджетами грантів від кількох сотень тисяч до мільйона гривень і можливістю додаткового фінансування від партнерів [10].

За оцінками Фонду, станом на 2025 рік кількість підтриманих ветеранських бізнесів — сотні, а з урахуванням мікрофінансування та компенсацій витрат — близько півтори тисячі ініціатив [11].

Такі програми на практиці:

- створюють нові робочі місця для ветеранів і місцевих громад;
- підсилюють економічну спроможність ветеранів;
- сприяють формуванню образу ветерана як підприємця й лідера, а не лише «отримувача пільг».

Водночас аналітичні огляди ЗМІ й НУО вказують на проблеми доступності грантових програм: складність підготовки заявок для частини ветеранів, нерівномірний рівень поінформованості в регіонах, а також потребу в додатковому супроводі (менторстві, бізнес-консультуванні) після отримання гранту. [11; 37].

Ключовим напрямом практичної реалізації політики підтримки є створення мережі ветеранських просторів — багатофункціональних закладів для ветеранів та членів їхніх сімей, де поєднуються функції:

- інформаційно-консультаційної підтримки;
- психологічної та соціальної реабілітації;
- неформальної освіти, перекваліфікації;

- культурних і спільнотних заходів.

Аналітичні матеріали для Верховної Ради та дослідження Міжнародного фонду «Відродження» підкреслюють, що значна частина таких просторів має низову (grassroots) природу: вони створювалися як ініціативи місцевих ветеранських спільнот, а вже потім почали «підтягуватись» до державної політики [17].

У 2024 році Мінвет наказом № 168 затвердив Методичні рекомендації щодо створення та функціонування ветеранських просторів, що мало на меті:

- уніфікувати базові підходи до структури, функцій та стандартів послуг;
- забезпечити кращу координацію між просторами;
- допомогти громадам, які тільки планують відкриття таких закладів [42].

Практика свідчить про інтенсивний розвиток мережі, але, як і у випадку з іншими інструментами, є значні відмінності між регіонами щодо доступності, наповнення послуг та стійкості фінансування.

Як показує аналіз офіційної інформації Мінвет та експертних оглядів, саме регіональний і місцевий рівні дедалі більше стають ключовими «майданчиками» реалізації ветеранської політики:

- у всіх обласних військових адміністраціях створено структурні підрозділи з питань ветеранської політики;
- триває формування відповідних підрозділів на рівні районних адміністрацій;
- затверджуються обласні плани реалізації Стратегії ветеранської політики;
- розгортається мережа фахівців супроводу ветеранів у громадах [36].

За даними Мінвет, до середини 2025 року тисячі фахівців супроводу працюють у сотнях територіальних громад, причому значна їх частина — самі ветерани або члени ветеранських сімей. Це потенційно підсилює довіру

ветеранів до системи, адже вони взаємодіють із людьми, які мають схожий досвід.

Водночас огляди, підготовлені Національним інститутом стратегічних досліджень та іншими аналітичними центрами, звертають увагу на високу нерівномірність практичної реалізації політики в громадах:

- частина громад активно створює ветеранські простори, розробляє власні програми підтримки, проводить опитування потреб ветеранів, залучає УВФ та міжнародних донорів;
- інші громади обмежуються виконанням мінімальних делегованих повноважень, не мають окремих програм та інфраструктури підтримки;
- значною проблемою є кадровий дефіцит і брак спеціалізованої підготовки на рівні невеликих громад [37].

Разом із тим, позитивною тенденцією є зростання ініціатив з боку самих громад щодо моніторингу потреб ветеранів і ветеранок (локальні опитування, консультації, публічні обговорення), що сприяє більш точному налаштуванню місцевих програм підтримки [37].

На основі аналізу офіційних звітів, аналітичних досліджень та тіньових звітів (shadow reports) можна окреслити ключові досягнення практичної реалізації ветеранської політики в Україні:

1. Формування базових інституцій та інструментів:
 - профільне міністерство (Мінвет);
 - ЄДРВВ як цифровий «хребет» системи;
 - інститут помічника ветерана / фахівців супроводу;
 - Український ветеранський фонд як інструмент грантової підтримки;
 - мережа ветеранських просторів із методичним підґрунтям їхньої діяльності [16].

2. Зміна парадигми від пільг до реінтеграції:

У практиці Мінвет та партнерських структур дедалі більшого значення набувають програми, спрямовані не лише на компенсації та пільги, а на

реінтеграцію і розширення можливостей: підтримка бізнесу ветеранів, їхня перекваліфікація, психосоціальне відновлення, залучення до життя громад.

3. Активізація ролі громад і ветеранських організацій:

Значна частина дієвих практик (ветеранські простори, локальні програми, опитування потреб, партнерські проєкти) виникає «знизу», за ініціативи самих ветеранів та громад, і пізніше інтегрується у державну політику [12].

Водночас практична реалізація ветеранської політики має ряд системних проблем, які частково вже були означені при аналізі нормативної та інституційної бази, але проявляються особливо гостро саме «на землі»:

1. Фрагментованість законодавства та складність доступу до прав. Аналітичні звіти (зокрема, Legal Hundred) наголошують, що навіть за наявності великого масиву пільг і програм, ветерани часто стикаються з труднощами в розумінні, на що саме вони мають право і як ці права реалізувати. Це пов'язано з «нашарованістю» змін до Закону № 3551-XII, слабкою координацією між відомствами та неоднаковою практикою застосування норм у різних регіонах [32; 12].

2. Бюджетні обмеження та нерівність доступу. Виконання програм підтримки ветеранів прямо залежить від обсягів фінансування, закладених у державному та місцевих бюджетах. У звітах підкреслюється, що за відсутності достатніх коштів частина пільг носить радше декларативний характер; на місцевому рівні можливості громад фінансувати додаткові програми підтримки суттєво різняться [33].

3. Нерівномірний розвиток мережі послуг. Хоча в багатьох громадах створені ветеранські простори, запроваджені фахівці супроводу й місцеві програми, у частині територій такі інструменти або відсутні, або знаходяться на початковому етапі. Це призводить до географічної нерівності в доступі до послуг, що суперечить принципу рівності громадян [4].

4. Потреба в посиленні інформаційної роботи й цифрових рішень. Дослідження потреб ветеранів показують, що значна частина з них не знає про

всі доступні сервіси й програми, а також має складнощі з навігацією між різними органами влади й надавачами послуг. Наявні цифрові рішення (реєстри, портали, чат-боти) ще не повністю виконують роль «єдиного входу» для ветеранів [23].

5. Обмежений розвиток комплексних, сімейно-орієнтованих та гендерно чутливих практик. Хоча на рівні дискурсу дедалі більше говориться про особливі потреби ветеранок і сімей ветеранів, відповідні програми та сервіси ще не набули системного характеру, часто залишаються пілотними і нерівномірно доступними [17].

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що практична реалізація ветеранської політики в Україні перебуває на етапі активного інституційного та програмного розгортання. Базові елементи системи вже створені, проте їх результати в житті конкретного ветерана суттєво залежать від:

- місця проживання (спроможності громади);
- поінформованості й готовності самого ветерана користуватися інструментами;
- ефективності міжсекторальної координації на рівні держави, регіону й громади.

2.3 Проблеми та виклики ветеранської політики в Україні

Попри наявність базового Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» 1993 року та великої кількості змін до нього, нормативно-правове регулювання ветеранської політики залишається фрагментарним і “нашарованим”. Закон розроблявся для іншого історичного контексту – передусім для ветеранів Другої світової війни – і лише поступово доповнювався нормами щодо учасників АТО/ООС та повномасштабної війни.

Аналітичні дослідження [12; 13; 19; 35] звертають увагу на такі

проблеми:

- різночасність та несистемність змін до Закону № 3551-ХІІ, що призводить до внутрішніх колізій і складності його застосування;
- домінування логіки “пільг і компенсацій” над логікою реінтеграції та розширення можливостей ветеранів;
- нечітке розмежування повноважень між різними органами влади у спеціальних та загальних законах (соціальна політика, охорона здоров’я, зайнятість, освіта тощо);
- відсутність на рівні закону єдиної концептуальної рамки ветеранської політики (місія, візія, стратегічні цілі, принципи), яка б узгоджувала окремі інструменти в єдину систему.

У результаті для практиків (працівників ЦНАП, соціальних служб, фахівців супроводу) та самих ветеранів важко орієнтуватися у масиві норм, а окремі права залишаються декларативними через неузгодженість механізмів реалізації.

Інституційна архітектура ветеранської політики формально виглядає достатньо повною: є профільне Міністерство у справах ветеранів, інші центральні органи виконавчої влади, Український ветеранський фонд, структурні підрозділи на рівні ОВА та РВА, мережа ветеранських просторів і громадських організацій. Однак у процесі практичної реалізації виявляються системні управлінські проблеми:

- розмитість та перетин повноважень між Мінвет, Міністерством соціальної політики, Міністерством охорони здоров’я, Міністерством оборони, службою зайнятості тощо;
- недостатня міжвідомча координація – програми різних відомств нерідко розробляються ізольовано, без єдиної логіки та спільної системи показників результативності;
- кадровий дефіцит на рівні регіональних і місцевих структур: не в усіх громадах є підготовлені працівники, які спеціалізуються саме на питаннях ветеранської політики;

– формальний характер роботи частини консультативно-дорадчих органів – громадські ради та робочі групи не завжди мають реальний вплив на ухвалення рішень, що знижує мотивацію до участі та довіру ветеранів.

Деякі аналітичні доповіді [17; 19] підкреслюють, що у низці випадків Мінвет змушене виконувати не лише функції політик-формуючого органу, а й операційні функції, що створює ризики перевантаження та розпорошення уваги.

Ветеранська політика реалізується в умовах воєнного стану та жорстких бюджетних обмежень. Це об'єктивно ускладнює виконання навіть уже прийнятих зобов'язань. Серед ключових викликів:

- хронічне недофінансування окремих програм і заходів, передбачених законодавством;
- залежність від спроможності місцевих бюджетів: громади з більшою податковою базою мають змогу запускати власні програми підтримки ветеранів, тоді як бідніші громади обмежені виконанням мінімальних делегованих повноважень;
- нестабільність фінансування окремих ініціатив – коли програми підтримки запускалися за підтримки міжнародних донорів, але не завжди отримують стале бюджетне підкріплення після завершення грантового циклу;
- недостатня орієнтація на результатно-орієнтоване бюджетування: фінансування часто прив'язане до обсягів витрат, а не до вимірюваних результатів щодо якості життя ветеранів.

У поєднанні з нормативними суперечностями це створює ситуацію, коли право ветерана формально існує, але його реалізація залежить від фінансового стану конкретної громади.

Запуск Єдиного державного реєстру ветеранів війни та розвиток електронних сервісів — важливий крок уперед, однак їхня реальна роль як «цифрового хребта» ветеранської політики поки що не реалізована повною мірою.

Основні виклики:

- неповнота даних у ЄДРВВ, різний темп внесення інформації з боку органів, відповідальних за наповнення;
- обмежена інтеграція ЄДРВВ з іншими реєстрами (соціального захисту, медицини, зайнятості), що ускладнює комплексний аналіз ситуації;
- нерівний доступ місцевих органів влади до аналітики, сформованої на основі даних реєстру;
- цифровий розрив між громадами та окремими групами ветеранів (особливо старшого віку, з інвалідністю), що створює бар'єри в користуванні онлайн-сервісами;
- відсутність повноцінного, зручного для користувача «єдиного вікна» – порталу чи застосунку, де ветеран міг би бачити усі свої права, доступні послуги, статус поданих заяв, історію взаємодій.

Окремо стоїть питання комунікації: соціологічні дослідження [17] показують, що значна частина ветеранів:

- не знає про повний перелік програм підтримки;
- має недовіру до офіційних каналів інформації;
- отримує більшу частину інформації через неформальні мережі (ветеранські чати, групи в соцмережах), де вона може бути неповною або перекрученою.

Це призводить до ситуації, коли об'єктивно наявні інструменти політики не використовуються або використовуються нерівномірно.

Практичну реалізацію ветеранської політики ускладнює комплекс соціально-психологічних і культурних факторів, серед яких:

- високий рівень посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психічних розладів серед ветеранів;
- поширеність стигми щодо звернення по психологічну або психіатричну допомогу;
- стереотипи суспільства про ветеранів як «проблемних», «агресивних» тощо, що ускладнює їх працевлаштування та соціальну адаптацію;

– емоційне та фізичне вигорання родин ветеранів, які фактично виконують функції «невидимих» доглядальників, психологів, соціальних працівників.

Гендерні аспекти додають окремий вимір проблемності. Дослідження, присвячені жінкам-ветеранкам (зокрема, Жіночого ветеранського руху, CIDP), підкреслюють [37]:

- низьку видимість ветеранок і відсутність гендерно чутливих підходів у багатьох програмах;
- випадки дискримінаційного ставлення у сфері медицини, соціального захисту, зайнятості;
- брак спеціалізованих програм, які враховують поєднання ролей військової, матері, працівниці, доглядальниці тощо.

Більшість існуючих програм орієнтовані переважно на самого ветерана як індивіда, тоді як сім'я ветерана (партнер, діти, батьки) часто залишається «на периферії» політики, отримуючи підтримку епізодично. Це суперечить міжнародним підходам, де саме сімейно-орієнтований формат реабілітації й підтримки вважається одним із ключових чинників успішної реінтеграції.

Формально механізми участі ветеранів у формуванні політики існують:

- громадські ради при Мінвет, ОВА та РВА;
- робочі групи, консультативно-дорадчі органи;
- публічні консультації щодо проектів нормативних актів та програм.

Однак на практиці дослідження й тіньові звіти відзначають ряд проблем:

– нерівність доступу до участі: великі й добре інституційно оформлені організації мають значно більше можливостей впливати на політику, ніж невеликі або локальні ініціативи;

– формальний характер консультацій – коли реальний вплив ветеранських організацій на зміст документів є обмеженим, а процес участі сприймається як «галочка»;

– брак прозорих механізмів зворотного зв'язку: не завжди зрозуміло, які саме пропозиції ветеранів були враховані, а які – ні і чому;

– конфлікти й конкуренція між окремими організаціями, що ускладнюють формування консолідованої позиції ветеранської спільноти.

Разом з тим, існує й позитивна тенденція: з’являються мережеві формати співпраці (наприклад, коаліції організацій, спільні концепції політики щодо ветеранів та їхніх сімей), які поступово формують більш структурований діалог із державою.

Проведений аналіз показує, що ветеранська політика в Україні вже вийшла за межі “набору пільг” і перетворюється на складну багаторівневу публічну політику, яка охоплює:

- нормативно-правові засади;
- інституційну архітектуру на національному, регіональному та місцевому рівнях;
- практичні інструменти реінтеграції, підтримки підприємництва, психологічної реабілітації, розвитку ветеранських просторів.

Водночас ключові виклики зосереджені у таких площинах:

- концептуально-нормативній (застаріла модель Закону № 3551-ХІІ, фрагментарність змін, слабка інтеграція з іншими політиками);
- інституційно-управлінській (координація між ЦОВВ, кадрові ресурси, різномірність спроможність громад);
- фінансово-ресурсній (обмеженість і нерівномірність фінансування);
- інформаційно-цифровій та комунікаційній (повнота та використання ЄДРВВ, інформування ветеранів, «єдине вікно» послуг);
- соціально-психологічній, гендерній та сімейній (стигма, ПТСР, специфіка потреб ветеранок і родин ветеранів);
- партиципаторній (якість і ефективність участі ветеранів та їхніх організацій у політичному процесі).

Ці висновки створюють підґрунтя для третього розділу роботи, у якому доцільно:

- поєднати результати аналізу української ситуації з міжнародними підходами;

- запропонувати напрями вдосконалення нормативно-правової бази, інституційної архітектури та практичних інструментів ветеранської політики;
- розробити рекомендації для центрального та місцевого рівнів, а також для ветеранських організацій і міжнародних партнерів.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1 Концептуальні засади модернізації ветеранської політики України

Результати аналізу, проведеного у розділах 1 і 2, показали, що ветеранська політика України пройшла шлях від переважно пільгово-компенсаційної моделі, сформованої в 1990-х роках, до більш складної публічної політики, яка охоплює питання реінтеграції, психологічної підтримки, зайнятості, розвитку ветеранського підприємництва, участі ветеранів у житті громад. Водночас:

- базовий Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» зберігає логіку й структуру епохи, коли основна увага приділялася *ветеранам минулих війн* [30];
- інституційна архітектура складається з багатьох акторів, але страждає від фрагментації та нестачі координації;
- практична реалізація політики нерівномірна, а доступ до послуг значною мірою залежить від спроможності конкретної громади.

У цих умовах модернізація ветеранської політики не може зводитися лише до «латання» окремих норм чи запуску нових пільг. Потрібен перехід до цілісної концепції, що:

- поєднує нормативно-правову, інституційну, фінансову та цифрову складові;
- орієнтується на людину й сім'ю ветерана, а не лише на формальне виконання зобов'язань;
- ґрунтується на принципах доказовості, участі та багаторівневого управління [14; 34; 38].

Логіка модернізації має виходити з класичної моделі циклу публічної політики (ідентифікація проблеми – формулювання політики – прийняття рішень – реалізація – моніторинг та оцінювання – корекція) і відповідати сучасним українським реаліям:

- масштабному зростанню кількості ветеранів і ветеранок;
- необхідності відновлення та розвитку громад після війни;
- інтеграції України в європейський політико-правовий простір.

Таким чином, модернізована ветеранська політика має розглядатися як стратегічна державна політика, яка водночас є частиною політики відновлення та розвитку, а не як окремий «соціальний додаток» до безпекового сектору.

На основі теоретичних підходів до публічної політики [11; 35], аналізу міжнародних практик [41-45] та українського досвіду можна виокремити низку принципів, які мають стати методологічним підґрунтям модернізованої ветеранської політики України.

1) Людиноцентризм та права людини.

Ветеранська політика має виходити з того, що ветеран – це передусім громадянин із повним набором прав, а не лише «отримувач статусу й пільг». Отже, головний орієнтир – якість життя ветерана і його сім'ї, дотримання соціальних, економічних та культурних прав, недискримінація, гідне ставлення.

2) Реінтеграція та розширення можливостей.

Замість домінування логіки «компенсації», у центрі політики має бути повернення ветерана до повноцінної участі в економічному, соціальному та політичному житті: працевлаштування, підприємництво, освіта, участь у місцевому самоврядуванні, громадській активності. Соціальні виплати розглядаються як *необхідна, але не достатня* умова, доповнена активними програмами реінтеграції [42; 22].

3) Комплексність та міжсекторальність.

Проблеми ветеранів перетинають сфери: соціального захисту, охорони здоров'я, психічного здоров'я, освіти, зайнятості, житлової політики,

місцевого розвитку. Ефективна політика можлива лише за умови міжвідомчої координації та спільного планування заходів, уникнення дублювання функцій і прогалин між міністерствами й рівнями управління.

4) Багаторівневність і субсидіарність.

З огляду на значення громад у практичній реалізації політики, важливо поєднувати:

- чітко визначену роль центрального рівня (нормативна база, стратегія, стандарти, базове фінансування);
- регіональний рівень як координаційний та інфраструктурний;
- рівень територіальних громад, де здійснюється безпосереднє надання послуг і взаємодія з ветеранами.

Принцип субсидіарності означає, що завдання, які ефективніше вирішуються на рівні громади, не повинні невинувато «затягуватись» на центральний рівень.

5) Доказовість та орієнтація на результати.

Ветеранська політика має будуватися на системному аналізі даних та оцінюванні ефективності програм. Це передбачає:

- використання ЄДРВВ не лише для обліку, а як джерела аналітики;
- регулярні соціологічні дослідження потреб ветеранів;
- визначення індикаторів результативності (працевлаштування, доступ до послуг, рівень задоволеності, показники ментального здоров'я тощо);
- застосування підходів evidence-based policy [38].

6) Гендерна чутливість та сімейно-орієнтований підхід.

Політика має враховувати специфіку досвіду ветеранок і не відтворювати “невидимість” жінок-ветеранів. Окрему увагу слід приділити сім'ям ветеранів: партнерам, дітям, батькам, які також потребують психологічної, соціальної й економічної підтримки. Це відповідає міжнародним практикам сімейно-орієнтованої реабілітації [37].

7) Участь та партисипативність.

Ветерани і ветеранські організації мають бути не лише «цільовою групою», а й співтворцями політики: через участь у консультаціях, робочих групах, громадських радах, спільних з державою експертних платформах. Важливо забезпечити реальний вплив на зміст рішень, а не формальний характер участі.

8) Прозорість, підзвітність та антикорупційність.

З огляду на значні бюджетні ресурси й високу чутливість ветеранської тематики, політика має базуватися на принципах:

- відкритого доступу до інформації про програми й розподіл коштів;
- публічного звітування Мінвет, УВФ, інших ЦОВВ та органів місцевого самоврядування;
- участі громадського сектору й медіа у контролі за реалізацією політики.

9) Цифрова трансформація та клієнтоорієнтованість сервісів.

Використання цифрових інструментів (реєстри, портали, застосунки, електронні черги, чат-боти) має здешевлювати й спрощувати доступ до послуг, а не створювати додаткові бар'єри. Важливо, щоб цифрові сервіси були інклюзивними (з урахуванням потреб людей старшого віку, осіб з інвалідністю) та доповнювали, а не замінювали офлайн-підтримку.

На основі визначених принципів можна сформулювати ключові стратегічні цілі модернізації ветеранської політики України.

Ціль 1. Формування цілісної, оновленої нормативно-правової бази ветеранської політики.

Вона передбачає:

- концептуальну ревізію Закону України «Про статус ветеранів війни...» з урахуванням сучасних викликів;
- кодифікацію розпорошених норм, усунення дублювання та колізій;
- чітке визначення повноважень центральних і місцевих органів влади;

– інтеграцію ветеранської політики з політикою реінтеграції захисників і захисниць, політикою відновлення та регіонального розвитку.

Ціль 2. Посилення інституційної спроможності та міжвідомчої координації.

Йдеться про:

- окреслення ролі Мінвет як політик-формуючого та координаційного органу, а не лише реалізатора програм;
- створення або посилення міжвідомчих координаційних механізмів (комісії, робочі групи, спільні плани);
- розвиток професійної підготовки кадрів у системі ветеранської політики, особливо на рівні громад.

Ціль 3. Забезпечення рівного доступу ветеранів до якісних, комплексних послуг.

Це включає:

- розбудову мережі ветеранських просторів і фахівців супроводу за єдиними стандартами;
- розвиток пакету послуг, що охоплюють медичну, психологічну, соціальну, правову, освітню, зайнятісну підтримку;
- зменшення територіальної нерівності через цільові програми підтримки менш спроможних громад.

Ціль 4. Розвиток людського капіталу ветеранів та їхньої участі в суспільному житті.

Ця ціль пов'язана з:

- підтримкою ветеранського підприємництва;
- розширенням можливостей для перекваліфікації й освіти;
- залученням ветеранів до місцевого самоврядування, громадських рад, дорадчих структур;
- розвитком програм наставництва й лідерства для ветеранів.

Ціль 5. Інтеграція сімейного, гендерного та психосоціального вимірів у політику.

Йдеться про:

- системне врахування потреб ветеранок у програмах підтримки;
- розвиток сімейно-орієнтованих програм психологічної реабілітації;
- включення показників ментального здоров'я та сімейного благополуччя в систему моніторингу політики.

Для реалізації зазначених цілей модернізована ветеранська політика має вирішувати низку конкретизованих завдань, серед яких:

- розробка та ухвалення оновлених стратегічних документів (Стратегія ветеранської політики, плани її реалізації);
- проведення нормативного аудиту чинних законів і підзаконних актів у сфері ветеранської політики;
- розробка національних стандартів послуг для ветеранів (у сфері соціальної підтримки, психічного здоров'я, працевлаштування, реабілітації);
- запровадження системи моніторингу й оцінювання політики на основі чітких індикаторів;
- розширення цифрових сервісів для ветеранів та інтеграція ЄДРВВ з іншими державними реєстрами;
- інституціоналізація участі ветеранських організацій (чіткі процедури консультацій, реагування на рекомендації, публічний зворотний зв'язок).

Очікувані результати повинні вимірюватися як у якісних, так і в кількісних показниках. Серед них:

- підвищення рівня задоволеності ветеранів доступом до послуг;
- зростання частки працевлаштованих ветеранів і ветеранок;
- зменшення регіональних диспропорцій у доступі до програм;
- збільшення кількості ветеранських ініціатив, які отримують підтримку (зокрема грантову) й успішно реалізуються;
- підвищення рівня довіри ветеранів до державних інститутів і місцевої влади.

3.2 Напрями удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення ветеранської політики України

Враховуючи виявлені у розділі 2 суперечності й «нашарованість» норм, ключовим напрямом модернізації ветеранської політики є комплексне оновлення законодавчої бази, насамперед Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Доцільно розглядати два можливі підходи:

1. Глибока редакція чинного Закону з послідовною кодифікацією змін, приведенням термінології та структури у відповідність до сучасних реалій (учасники АТО/ООС, повномасштабна війна, добровольчі формування, члени сімей загиблих, ветерани-жінки тощо).

2. Прийняття нового рамкового закону про ветеранську політику, який би інтегрував у собі як статусні, так і політико-стратегічні положення, а чинний Закон міг би бути переформатований у більш спеціалізований акт (наприклад, щодо статусу й гарантій окремих категорій).

У будь-якому разі оновлення має включати:

- уточнення понятійного апарату (ветеран, ветеранка, члени сім'ї, реінтеграція, помічник ветерана, ветеранський простір, ветеранське підприємництво тощо);

- закріплення принципів політики (людиноцентризм, реінтеграція, гендерна чутливість, міжсекторальність, участь, доказовість) не лише в підзаконних актах, а й на рівні закону;

- системне врегулювання статусу членів сімей ветеранів та родин загиблих (померлих), їхніх прав і гарантій як окремої, але пов'язаної з ветеранами цільової групи;

- інтеграцію питань ветеранської політики з іншими сферами – соціальною, медичною, освітньою, політикою зайнятості, регіональним розвитком, цифровою трансформацією.

Окремим завданням є усунення дублювання й колізій між різними законами (про соціальні послуги, зайнятість, охорону здоров'я, освіту тощо), що стосуються ветеранів. Це може бути здійснено через:

- проведення нормативно-правового аудиту;
- розробку єдиного узгодженого переліку прав і гарантій ветеранів з відсилочними нормами до профільних законів;
- запровадження механізму регулярного перегляду законодавства (наприклад, кожні 3–5 років) із залученням незалежних експертів і ветеранських організацій.

Таким чином, оновлена законодавча база повинна не тільки фіксувати статус і пільги, а й задавати стратегічний вектор розвитку ветеранської політики.

Другим важливим напрямом є розвиток підзаконної нормативної бази та запровадження національних стандартів послуг для ветеранів.

По-перше, доцільно систематизувати й оновити:

- постанови Кабінету Міністрів України, що регулюють порядок надання окремих видів підтримки (реабілітація, санаторно-курортне лікування, забезпечення технічними засобами реабілітації, житлові програми, грантові програми тощо);
- накази Мінвет та інших ЦОВВ щодо організації роботи фахівців супроводу, взаємодії з ЄДРВВ, інформаційного обміну між відомствами, роботи консультативно-дорадчих органів.

По-друге, важливо перейти від підходу, коли кожна програма описується окремим документом, до концепції пакетів послуг (service packages) для різних груп ветеранів і членів їхніх сімей. Наприклад:

- базовий пакет соціальних та інформаційних послуг для всіх ветеранів;
- розширений пакет для ветеранів з інвалідністю внаслідок війни;
- спеціалізовані пакети підтримки для ветеранок та сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України.

По-третє, доцільно розробити й затвердити:

- національні стандарти соціальних послуг для ветеранів (структура послуги, вимоги до персоналу, індикатори якості, механізми зворотного зв'язку);
- методичні рекомендації для громад, що описують кроки зі створення ветеранських просторів, організації роботи фахівців супроводу, залучення ветеранських організацій, планування місцевих програм підтримки.

Такі стандарти мають відігравати роль «дорожньої карти» для громад, особливо тих, що мають обмежений управлінський і кадровий ресурс.

Модернізація ветеранської політики неможлива без перегляду ролі та спроможності центральних органів влади, насамперед Міністерства у справах ветеранів України.

Доцільно:

1. Чітко закріпити за Мінвет функції політик-формування, координації та моніторингу, обмеживши надмірне навантаження операційними завданнями, які можуть бути передані іншим установам або виконуватися на рівні регіонів і громад.
2. Створити в структурі Мінвет або при ньому аналітично-стратегічний підрозділ, відповідальний за:
 - аналіз даних ЄДРВВ та інших державних реєстрів;
 - підготовку аналітичних записок і прогнозів;
 - розробку пропозицій щодо змін політики на основі доказів;
 - координацію з науковими інституціями й аналітичними центрами.
3. Інституціоналізувати міжвідомчу координацію через:
 - постійну міжвідомчу комісію / раду з питань ветеранської політики;
 - спільні плани заходів з Міністерством оборони, Мінсоцполітики, МОЗ, МОН, Міністерством економіки, органами, що відповідають за регіональний розвиток;
 - спільні індикатори й звітність за ключовими результатами.

Окремо важливо розвивати кадрову спроможність:

- запровадити системні програми підвищення кваліфікації для працівників Мінвет та інших ЦОВВ з питань ветеранської політики;
- залучати до роботи в міністерстві людей з ветеранським досвідом, фахівців із соціальної роботи, психічного здоров'я, цифрової трансформації, аналітики даних.

На регіональному й місцевому рівнях основним викликом є нерівномірність спроможності громад реалізовувати ветеранську політику. Тому напрями вдосконалення мають враховувати як організаційні, так і ресурсні аспекти.

Ключові пропозиції:

1. Чітке закріплення повноважень структурних підрозділів з питань ветеранської політики в обласних і районних державних адміністраціях, а також у виконавчих органах місцевих рад (за можливості – через типові положення й посадові інструкції).

2. Розробка та впровадження типових моделей організації роботи з ветеранами для громад різного типу:

- великі міста (з розвиненою інфраструктурою послуг, кількома ветеранськими просторами, спеціалізованими службами);
- середні міські громади (один мультифункціональний центр, інтеграція послуг у ЦНАП);
- сільські громади (мобільні послуги, міжмуніципальна співпраця, аутсорсинг окремих сервісів).

3. Запровадження цільових програм підтримки громад із низькою спроможністю, які могли б включати:

- додаткові субвенції на створення ветеранських просторів або посад фахівців супроводу;
- навчання для місцевих посадовців;
- залучення менторської підтримки більш досвідчених громад.

4. Інституціоналізація механізмів участі ветеранів на місцевому

рівні:

- консультативні ради ветеранів при органах місцевого самоврядування;
- регулярні публічні консультації з питань місцевих програм підтримки;
- залучення ветеранів до робочих груп з підготовки стратегій розвитку громад, планів відновлення тощо.

Таким чином, завданням модернізації є не лише «уцільнення» вертикалі управління, а й розвиток горизонтальних зав'язків між громадами, обмін практиками, формування мережі взаємопідтримки й навчання.

Окремим блоком удосконалення інституційного забезпечення є цифрова трансформація, яка може радикально змінити спосіб реалізації політики.

Основні напрями:

1. Розвиток Єдиного державного реєстру ветеранів війни (ЄДРВВ):
 - забезпечення повноти та актуальності даних через чіткі процедури оновлення інформації;
 - інтеграція ЄДРВВ з іншими державними реєстрами (соціального захисту, медицини, зайнятості, освіти) з урахуванням вимог захисту персональних даних;
 - надання органам місцевого самоврядування доступу до агрегованої аналітичної інформації для планування місцевих програм.
2. Створення «особистого кабінету ветерана» у форматі веб-порталу або мобільного застосунку, який дозволяв би:
 - переглядати свій статус і базові дані (із можливістю їх актуалізації через безпечні механізми);
 - бачити перелік доступних послуг та програм підтримки на державному й місцевому рівнях;
 - подавати електронні заяви на отримання послуг;
 - відстежувати статус розгляду звернень;
 - отримувати персоналізовані повідомлення про нові можливості.

3. Розвиток цифрових інструментів для фахівців супроводу, що дозволять їм:

- вести електронні «карти» супроводу ветеранів;
- планувати й фіксувати надані послуги;
- взаємодіяти з іншими службами в рамках індивідуального плану

реінтеграції.

4. Використання аналітики та візуалізації даних (дашборди, карти, індикатори) для:

- ухвалення управлінських рішень на центральному й місцевому рівнях;
- інформування громадськості про результати політики;
- виявлення «білих плям» у покритті послугами.

При цьому цифрова трансформація має поєднуватися з заходами із підвищення цифрової грамотності ветеранів, а також із збереженням можливості отримати послуги в офлайн-форматі для тих, хто не користується цифровими сервісами.

Узагальнюючи, запропоновані напрями удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення мають забезпечити перехід до якісно нової моделі ветеранської політики, для якої характерні:

- цілісність і внутрішня узгодженість законодавства;
- чітко розподілені, але взаємопов'язані повноваження центрального, регіонального та місцевого рівнів;
- наявність національних стандартів послуг, що мінімізують регіональну нерівність;
- реальна, а не формальна участь ветеранів і їхніх організацій у формуванні політики;
- використання цифрових інструментів як основи для даноцентричного управління та підзвітності.

Очікуваним результатом впровадження цих кроків має стати:

- підвищення доступності та якості послуг для ветеранів і їхніх сімей;

- зростання рівня довіри до державних інституцій;
- більш ефективне й прозоре використання бюджетних ресурсів;
- інтеграція ветеранської політики у ширший контекст відновлення та розвитку України після війни.

3.3 Пріоритети удосконалення практичної реалізації ветеранської політики

Як показав проведений аналіз, в Україні вже сформовані основні інструменти реалізації ветеранської політики (ЄДРВВ, інститут фахівців супроводу, Український ветеранський фонд, ветеранські простори тощо), однак їх практичне застосування залишається нерівномірним та фрагментарним. Тому модернізація політики має бути доповнена конкретними кроками в площині впровадження – на рівні програм, сервісів і щоденних управлінських практик.

Перший ключовий напрям удосконалення – фактична зміна логіки реалізації політики: від домінування пасивних пільг і виплат до активних програм, спрямованих на реінтеграцію та розширення можливостей ветеранів.

Це означає:

- розширення практики індивідуального планування реінтеграції ветерана (спільно з фахівцем супроводу): оцінка потреб, постановка цілей, визначення маршруту послуг – від медичної й психологічної підтримки до перекваліфікації та працевлаштування;
- розвиток програм професійної орієнтації та навчання, адаптованих до попиту на ринку праці та реальних можливостей ветеранів (у т.ч. онлайн-курси, дуальне навчання, короткі практикоорієнтовані програми);
- посилення підтримки ветеранського підприємництва: не лише через гранти, а й через інкубаційні програми, менторство, доступ до

консультацій з управління бізнесом, фінансів, маркетингу;

– запровадження практик «другого шансу» для тих, чий перший бізнес-проект виявився невдалим, але має потенціал до корекції – що знижуватиме страх невдачі й підсилюватиме культуру підприємництва серед ветеранів.

Таким чином, пільги й компенсації мають залишатися важливою складовою, але їхня роль – підстрахувати, а не замінити політику розвитку людського потенціалу ветеранів.

Другий напрям – побудова «ланцюжка» підтримки, який починається ще до звільнення з військової служби і триває впродовж усього періоду адаптації до цивільного життя.

Практичні кроки:

1. Підготовка до демобілізації

– запровадження програм попередньої підготовки до повернення у військових частинах: базова інформація про права та можливості, психологічна підготовка, консультації щодо кар'єрного планування;

– організація системної взаємодії між структурами Міноборони та Мінвет для плавного переходу від статусу військовослужбовця до статусу ветерана.

2. Початковий період після повернення

– забезпечення швидкого доступу до ключових послуг у перші місяці після демобілізації (медичний огляд, психологічна оцінка, консультації з соціального захисту, юридична допомога);

– пріоритетний супровід ветеранів із високим рівнем уразливості (інвалідність, тяжкі психічні травми, відсутність сімейної підтримки).

3. Довгострокова підтримка

– розвиток системи психосоціального супроводу на роки, а не місяці, з можливістю повернення до програм підтримки у кризові періоди;

– інтеграція елементів «peer support» – взаємопідтримки ветеранів, які вже пройшли шлях адаптації, для тих, хто тільки повернувся.

Важливо, щоб державні програми були спроектовані не як розрізнені короткострокові проекти, а як взаємопов'язані етапи єдиного процесу.

Третій напрям стосується посилення практичної реалізації політики на місцевому рівні, де ветеран фактично стикається із системою підтримки.

Основні кроки:

1. Ветеранські простори як багатофункціональні центри послуг
 - розгляд ветеранських просторів не тільки як «клубів за інтересами», а як локальних хабів послуг: інформаційних, юридичних, психологічних, освітніх;
 - забезпечення їхньої інтеграції з ЦНАП, службами соціального захисту, центрами зайнятості, медичними закладами – через спільні графіки прийому, виїзні консультації, крос-направлення клієнтів;
 - підтримка сталого фінансування таких просторів (поєднання місцевих бюджетів, грантів, партнерств із бізнесом та міжнародними організаціями).
2. Фахівці супроводу ветеранів у громадах
 - стандартизація функцій фахівців супроводу (case manager) та забезпечення реального часу на індивідуальну роботу з ветеранами, а не лише на ведення звітності;
 - регулярне навчання та супервізія фахівців, включно з питаннями психічного здоров'я, кризового консультування, боротьби зі стигмою;
 - розробка єдиних інструментів документування супроводу (типовий індивідуальний план, електронна карта клієнта тощо).
3. Міжмуніципальна співпраця
 - для малих та ресурсно обмежених громад – розвиток спільних міжгромадських сервісів для ветеранів (спільний ветеранський простір, спільна команда фахівців супроводу, мобільні бригади);
 - укладання міжмуніципальних угод про співпрацю, де питання ветеранської підтримки є окремим блоком.

У центрі цих змін – ідея, що кожна громада, незалежно від масштабу та

бюджету, має забезпечити ветеранам базовий мінімум якісних послуг.

Четвертий напрям – перетворення сімейного та гендерного вимірів із декларацій на реальні практики.

Пропонується:

- при плануванні та реалізації програм виходити не лише з фігури ветерана, а й із контексту «ветеран + сім'я»:
- включати членів сім'ї у програми психологічної підтримки;
- розробляти освітні програми для партнерів/партнерок ветеранів щодо розуміння травми, комунікації, подолання конфліктів;
- передбачати заходи підтримки для дітей ветеранів (психологічні служби в школах, програми неформальної освіти).
- запроваджувати гендерно чутливі стандарти послуг;
- уникати стереотипних підходів («ветеран – завжди чоловік»);
- забезпечити можливість отримання послуг у безпечному середовищі, з урахуванням особистих кордонів та досвіду ветеранок;
- аналізувати всі програми з точки зору їхнього впливу на жінок і чоловіків.
- підсилювати видимість ветеранок: підтримувати їхні організації, залучати їх до консультативних органів, включати до комунікаційних кампаній позитивні історії жінок-ветеранок.

На практичному рівні це може бути зафіксовано через:

- окремі модулі в програмах підготовки фахівців супроводу;
- включення відповідних критеріїв до умов грантових конкурсів (наприклад, УВФ і донорів);
- розроблення рекомендацій для громад щодо сімейно-орієнтованих підходів.

П'ятий напрям – інституціоналізація партнерства із ветеранськими організаціями, правозахисними структурами, міжнародними організаціями.

Можливі практичні механізми:

- укладання меморандумів про співпрацю між Мінвет, ОВА/РВА,

громадами та коаліціями ветеранських організацій щодо розробки й моніторингу політики;

- використання конкурсних механізмів (державне/муніципальне замовлення, грантові програми), де НУО можуть виступати надавачами послуг для ветеранів (психологічна підтримка, правова допомога, освітні програми, культурні та реінтеграційні заходи);

- залучення міжнародних донорів не лише як джерела фінансування, але й як джерела експертної підтримки та обміну досвідом (пілотні проєкти, стажування, навчання для фахівців).

Важливо, щоб держава не сприймала громадські організації та донорів як тимчасовий «запасний ресурс», а розглядала їх як сталих партнерів, інтегрованих у систему реалізації політики.

Останній, але критично важливий напрям – створення повноцінної системи моніторингу й оцінювання ветеранської політики, що дасть змогу переходити від інтуїтивних рішень до evidence-based policy.

Основні кроки:

1. Визначення набору ключових індикаторів (KPI) для всієї системи ветеранської політики, наприклад:

- частка ветеранів, залучених до програм навчання й перепідготовки;

- рівень працевлаштування серед ветеранів;

- доступність медичних і психологічних послуг;

- рівень задоволеності ветеранів якістю послуг;

- показники участі ветеранів у житті громад (членство в консультативних радах, участь у місцевих проєктах тощо).

2. Регулярне проведення соціологічних опитувань ветеранів та їхніх родин (на національному й регіональному рівнях) з відкритою публікацією результатів.

3. Розвиток дашбордів і аналітичних звітів на основі даних ЄДРВВ та інших систем, доступних як центральним, так і місцевим органам влади.

4. Запровадження механізмів громадського моніторингу з боку ветеранських організацій, правозахисних структур, аналітичних центрів і формування практики «діалогу на основі даних», а не лише політичних заяв.

5. Офіційне закріплення обов'язку Мінвет та органів місцевого самоврядування регулярно звітувати перед громадськістю про результати реалізації політики з урахуванням позиції ветеранських спільнот.

Такі інструменти дозволять не лише фіксувати досягнення й проблеми, а й своєчасно коригувати політику, роблячи її гнучкішою й більш відповідною до реальних потреб.

Запропоновані напрями удосконалення практичної реалізації ветеранської політики спрямовані на те, щоб уже наявні інституції та інструменти (законодавство, Мінвет, ЄДРВВ, УВФ, ветеранські простори, фахівці супроводу) запрацювали як цілісна система, орієнтована на:

- реінтеграцію та розвиток потенціалу ветеранів;
- підтримку їхніх сімей;
- зменшення територіальної та соціальної нерівності;
- підвищення довіри до держави й місцевої влади;
- зміцнення соціальної згуртованості в умовах тривалої війни та відновлення.

У третьому розділі роботи було обґрунтовано концептуальні засади модернізації ветеранської політики України та запропоновано напрями її удосконалення на нормативно-правовому, інституційному та практичному рівнях.

По-перше, показано, що сучасні виклики – масштабне зростання кількості ветеранів і ветеранок, зміна соціального профілю ветеранської спільноти, потреба у відновленні громад після війни – вимагають переходу від застарілої пільгово-компенсаційної моделі до цілісної, стратегічно орієнтованої ветеранської політики. Така політика має базуватися на принципах людиноцентризму, реінтеграції, міжсекторальності, багаторівневого управління, доказовості, гендерної чутливості, участі та

прозорості.

По-друге, було визначено ключові стратегічні цілі модернізації: оновлення й кодифікація законодавчої бази; посилення інституційної спроможності центральних органів влади (насамперед Міністерства у справах ветеранів України); розвиток інституційної спроможності на регіональному та місцевому рівнях; забезпечення рівного доступу до якісних послуг; інтеграція сімейного й гендерного вимірів; розвиток людського капіталу ветеранів та їхньої участі в суспільному житті; цифрова трансформація та запровадження системи моніторингу й оцінювання політики.

По-третє, запропоновано конкретні напрями удосконалення нормативно-правового забезпечення. Йдеться про глибоку ревізію Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» або прийняття нового рамкового закону, який би відобразив сучасні підходи до статусу ветерана, ролі сім'ї, реінтеграції та міжгалузевої координації. Окреслено необхідність нормативно-правового аудиту, усунення колізій між різними законами, розроблення національних стандартів послуг для ветеранів і методичних рекомендацій для громад.

По-четверте, проаналізовано й деталізовано напрями інституційного посилення. На центральному рівні це – чітке розмежування полікотворчих, координаційних та операційних функцій Мінвет, створення аналітичного підрозділу, що працює на основі даних, та запровадження постійних міжвідомчих механізмів координації. На регіональному та місцевому рівнях – закріплення повноважень підрозділів із питань ветеранської політики, впровадження типових моделей роботи громад із різною спроможністю, розвиток міжмуніципальної співпраці, розгортання мережі фахівців супроводу та ветеранських просторів.

По-п'яте, окрему увагу приділено практичній реалізації політики на рівні послуг. Запропоновано переорієнтацію з домінування пасивних пільг на активні програми реінтеграції, професійної перепідготовки та розвитку ветеранського підприємництва; побудову безперервного «ланцюжка»

підтримки – від підготовки до демобілізації до довгострокового супроводу; перетворення ветеранських просторів на багатофункціональні хаби послуг; зміцнення ролі фахівців супроводу як кейс-менеджерів ветеранів.

По-шосте, наголошено на необхідності інтеграції сімейного та гендерно чутливого підходів у практику політики: включення членів сімей ветеранів до програм підтримки, розробка спеціальних сервісів для ветеранок, запровадження гендерної експертизи програм і стандартів послуг. Підкреслено важливість структурованого партнерства з ветеранськими організаціями, правозахисними структурами та міжнародними донорами.

По-сьоме, обґрунтовано потребу в створенні повноцінної системи моніторингу, оцінювання та зворотного зв'язку, що спирається на дані ЄДРВВ, соціологічні дослідження, аналітичні звіти та громадський моніторинг. Така система має забезпечити перехід до політики, що систематично коригується відповідно до фактичних результатів і потреб цільової групи.

Загалом, висновки третього розділу дозволяють стверджувати, що модернізація ветеранської політики України повинна здійснюватися не як сукупність ізольованих заходів, а як комплексна реформа, що поєднує оновлення нормативно-правової бази, посилення інституційної спроможності, трансформацію моделей надання послуг, впровадження цифрових рішень та реальне залучення ветеранів і їхніх організацій до формування й оцінювання політики.

Ці положення створюють основу для загальних висновків дипломної роботи, де доцільно інтегрувати теоретичні, нормативні й практичні аспекти дослідження та сформулювати підсумкові рекомендації для органів державної влади, органів місцевого самоврядування й ветеранських організацій.

ВИСНОВКИ

1. Уточнено теоретико-понятійні засади дослідження ветеранської політики. На основі сучасних підходів до аналізу публічної політики розглянуто співвідношення понять «державна політика», «публічна політика» та «ветеранська політика», окреслено її місце у системі соціальної та безпекової політики. Визначено, що ветеранська політика є специфічною галузевою публічною політикою, спрямованою на забезпечення прав, свобод та можливостей ветеранів і ветеранок війни, членів їхніх сімей, їхню інтеграцію й реінтеграцію в цивільне життя, а також на використання потенціалу ветеранів для розвитку громад і держави. Поглиблено зміст базових категорій – «ветеран», «ветеранська спільнота», «реінтеграція», «ветеранське підприємництво», «ветеранський простір» тощо.

2. Проаналізовано нормативно-правове та інституційне забезпечення ветеранської політики в Україні. Показано, що її юридичною основою залишається Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» 1993 року, який, попри численні зміни, зберігає логіку пільгово-компенсаційної моделі, сформованої ще в пострадянський період. Встановлено, що чинне законодавство характеризується фрагментарністю, «нашарованістю» норм, окремими колізіями та недостатньою інтегрованістю з іншими галузями (соціальна політика, охорона здоров'я, освіта, зайнятість, регіональний розвиток). Разом із тим, за останні роки створено ключові інституційні елементи ветеранської політики: Міністерство у справах ветеранів України, Єдиний державний реєстр ветеранів війни, Український ветеранський фонд, мережу структурних підрозділів на рівні обласних і районних державних адміністрацій та інститут фахівців із супроводу ветеранів у громадах.

3. Оцінено сучасний стан практичної реалізації ветеранської політики. Виявлено, що Україна перебуває на етапі переходу від вузької моделі «пільг і

компенсацій» до більш комплексної політики реінтеграції та розвитку потенціалу ветеранів. Проаналізовано ключові інструменти реалізації політики: функціонування ЄДРВВ, запровадження інституту помічника ветерана, розвиток грантових програм Українського ветеранського фонду, створення мережі ветеранських просторів, формування місцевих програм підтримки. Встановлено, що позитивні зрушення поєднуються з істотними проблемами: нерівномірністю розвитку послуг між громадами, кадровим дефіцитом на місцях, обмеженою інтеграцією цифрових рішень, недостатньою поінформованістю ветеранів і їхніх родин щодо наявних можливостей.

4. Ідентифіковано основні проблеми та виклики формування й реалізації ветеранської політики. До них віднесено:

- застарілу концептуальну рамку базового закону та нормативну фрагментованість;
- перетин і розмитість повноважень між центральними органами виконавчої влади, слабку міжвідомчу координацію;
- бюджетні та ресурсні обмеження, що зумовлюють нерівний доступ до послуг залежно від спроможності громад;
- інформаційно-цифрові проблеми (неповнота даних, недостатнє використання ЄДРВВ як інструмента аналітики, відсутність «єдиного вікна» для ветеранів);
- соціально-психологічні, гендерні та сімейні виклики (стигма, ПТСР, невидимість ветеранок, недостатня увага до потреб сімей ветеранів);
- формальний характер участі ветеранів і ветеранських організацій у формуванні політики.

5. Обґрунтовано концептуальні засади модернізації ветеранської політики України. Сформульовано систему принципів оновленої політики: людиноцентризм і права людини; орієнтація на реінтеграцію та розширення можливостей; комплексність і міжсекторальність; багаторівневність та субсидіарність; доказовість та результативність; гендерна чутливість і сімейно-орієнтований підхід; участь і партисипативність; прозорість і

підзвітність; цифрова трансформація й клієнтоорієнтованість сервісів. Визначено стратегічні цілі модернізації: оновлення законодавчої бази, посилення інституційної спроможності на всіх рівнях, забезпечення рівного доступу до якісних послуг, розвиток людського капіталу ветеранів і їхньої громадянської активності, інтеграція сімейного та гендерного вимірів, розбудова системи моніторингу та оцінювання політики.

6. Сформульовано конкретні напрями удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення ветеранської політики. Запропоновано проведення нормативно-правового аудиту та глибокої редакції Закону України «Про статус ветеранів війни...» або розробку нового рамкового закону про ветеранську політику; усунення колізій між законодавчими актами різних галузей; впровадження національних стандартів послуг для ветеранів; розробку типових моделей організації роботи з ветеранами для громад різного типу; створення аналітичного підрозділу в структурі Мінвет та постійних міжвідомчих координаційних механізмів; розвиток інституційної спроможності на рівні областей і громад, у тому числі через міжмуніципальну співпрацю та цільові програми підтримки менш спроможних територіальних громад.

7. Запропоновано напрями удосконалення практичної реалізації ветеранської політики. Обґрунтовано необхідність переорієнтації з домінування пасивних пільг на активні програми реінтеграції, професійної перепідготовки та розвитку ветеранського підприємництва; побудови безперервного «ланцюжка» підтримки – від підготовки до демобілізації до довгострокового супроводу; перетворення ветеранських просторів на багатофункціональні хаби послуг; професіоналізації ролі фахівців супроводу як кейс-менеджерів ветеранів; інтеграції сімейного та гендерно чутливого підходів в усі етапи реалізації політики; інституціоналізації партнерства з ветеранськими організаціями, правозахисними структурами та міжнародними донорами; створення повноцінної системи моніторингу, оцінювання та зворотного зв'язку на основі кількісних і якісних індикаторів.

Таким чином, у роботі доведено, що ветеранська політика України перебуває на етапі активного інституційного розгортання та потребує комплексної модернізації, яка має поєднувати оновлення нормативно-правової бази, посилення інституційної спроможності, трансформацію моделей надання послуг, цифрову трансформацію та реальне залучення ветеранів і їхніх організацій до вироблення й оцінювання політики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в роботі висновки та рекомендації можуть бути використані:

- органами державної влади (насамперед Міністерством у справах ветеранів України, іншими центральними органами виконавчої влади) – при підготовці проєктів нормативно-правових актів, стратегічних документів, програм і планів дій у сфері ветеранської політики;
- органами місцевого самоврядування та місцевими державними адміністраціями – під час розроблення та реалізації місцевих програм підтримки ветеранів, створення ветеранських просторів, організації роботи фахівців супроводу, налагодження партнерства з ветеранськими організаціями;
- громадськими об'єднаннями ветеранів, правозахисними та аналітичними організаціями – для адвокації змін політики, підготовки аналітичних документів і тіньових звітів, розробки власних програм підтримки ветеранів і ветеранських спільнот.

Перспективи подальших досліджень убачаються у поглибленому аналізі окремих напрямів ветеранської політики (психічне здоров'я ветеранів, ветеранське підприємництво, участь ветеранів у місцевому самоврядуванні, гендерні аспекти ветеранського досвіду), порівняльному дослідженні українського та міжнародного досвіду, а також у розробленні методик оцінювання ефективності конкретних програм і моделей підтримки ветеранів на рівні громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрушко А.В. Ветеранська політика України: сучасний стан та напрями модернізації // Вісник НАДУ при Президентіві України. – 2022. – № 2. – С. 45–54.
2. Белошенко А., Дмитренко І., Термено О., Засоба Ю., Марко О., Звягінцева М. Соціальний захист ветеранок і ветеранів, аналіз наявних стандартів, огляд європейських практик і напрацювання рекомендацій : аналітичний звіт. – К. : ГО «Юридична сотня», 2024. – URL: <https://legal100.org.ua> (дата звернення: 15.11.2025).
3. Бондар О.М. Соціальна політика щодо ветеранів війни в Україні: проблеми та перспективи розвитку // Публічне управління та митне адміністрування. – 2021. – № 3. – С. 112–121.
4. Верховна Рада України. Законодавство України : офіційна база даних. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.11.2025).
5. Ветеранські простори України : довідник. – К. : ГО «Простір можливостей», 2023. – URL: <https://irf.ua> (дата звернення: 15.11.2025).
6. Власенко Н. В. Гендерний вимір ветеранської політики в Україні // Гендерні студії. – 2022. – № 1–2. – С. 73–82.
7. Голуб Т. Ю. Цифрова трансформація системи соціального захисту в Україні: можливості для ветеранської політики // Ефективність публічного управління. – 2023. – Вип. 4. – С. 101–110.
8. Державна політика щодо ветеранів війни : аналітична доповідь. – К. : НІСД, 2025. – URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 15.11.2025).
9. Деякі питання Міністерства у справах ветеранів України: постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 76. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2018-п> (дата звернення: 15.11.2025).
10. Деякі питання утворення державної установи «Український ветеранський фонд»: постанова Кабінету Міністрів України від 14.07.2021 р. № 710. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2021-п> (дата звернення: 15.11.2025).

15.11.2025).

11. Доповідь про дотримання прав ветеранів війни та членів їхніх сімей. – К. : Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, 2023. – 52 с. – URL: <https://ombudsman.gov.ua> (дата звернення: 15.11.2025).

12. Загоруй І.С. Соціальна політика України щодо ветеранів війни // Збірник наукових праць (електронний ресурс). – 2024. URL: <https://openarchive.nure.ua/entities/publication/fde42f27-80dc-4596-92b3-c99042e2b1cb> (дата звернення: 25.11.2025).

13. Загоруй Л.М. Соціальна культура підтримки ветеранів та ветеранська політика // Актуальні проблеми правознавства. – 2025. (Електронна версія статті).

14. Ковбасюк Ю.В., Трошинський В. П., Сурмін Ю. П. та ін. Теорія державного управління : навч. посіб. – К. : НАДУ, 2011. – 472 с.

15. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.11.2025).

16. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей : експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей. – К. : Veteran Hub, ГО «Простір можливостей», ГО «Принцип», Жіночий ветеранський рух, Юридична сотня., 2023.

17. Кульчицький С. Завдяки тобі: як Фонд працює, щоб повернути ветеранів у цивільне життя? : аналітична публікація. – К. : Міжнародний фонд «Відродження», 2023. – URL: <https://irf.ua> (дата звернення: 15.11.2025).

18. Липовська Н.А. Публічна політика : навч. посіб. – Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2019. – 228 с.

19. Ломоносова Н., Хелашвілі А., Назаренко Ю. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах : виклики та потреби : дослідження. – К. : ГО «Правозахисний центр “Принцип”» ; Cedoss, 2024.

20. Міністерство у справах ветеранів України. Офіційний вебсайт. – URL: <https://mva.gov.ua> (дата звернення: 15.11.2025).

21. Пархоменко О. С. Психосоціальна реабілітація ветеранів в умовах територіальної громади // Соціальна робота та соціальна освіта. – 2021. – № 2. – С. 59–67.

22. Питання Єдиного державного реєстру ветеранів війни : постанова Кабінету Міністрів України від 19.06.2019 р. № 576. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2019-п> (дата звернення: 15.11.2025).

23. Порушення прав і гарантій ветеранів війни та військових і рекомендації врегулювання проблемних аспектів : аналітичний звіт. – К. : ВПО «Юридична сотня», 2021. – URL: <https://legal100.org.ua> (дата звернення: 15.11.2025).

24. Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні : соціологічне дослідження. – К. : Український ветеранський фонд Міністерства у справах ветеранів України, 2023. – URL: <https://komspir.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.11.2025).

25. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення: 15.11.2025).

26. Про затвердження Державної стратегії відновлення України : постанова КМУ. – URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 15.11.2025).

27. Про основні засади забезпечення комплексної підтримки ветеранів війни та членів їхніх сімей: Закон України (чинна редакція / законопроект – за текстом роботи). – URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.11.2025).

28. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> (дата звернення: 15.11.2025).

29. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 15.11.2025).

30. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII (зі змін. і допов.). – URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення: 15.11.2025).

31. Роль територіальних громад у реалізації ветеранської політики : аналітична записка. – К. : АМУ, 2023. – 24 с. – URL: <https://www.auc.org.ua> (дата звернення: 15.11.2025).

32. Савчин М.В. Публічна політика в Україні: інституційні засади та виклики воєнного часу // Державне управління: теорія та практика. – 2023. – № 1. – С. 9–18.

33. Стратегія розвитку системи переходу від військової кар'єри до цивільного життя. – К. : Мінвет, 2023. – URL: <https://mva.gov.ua> (дата звернення: 15.11.2025).

34. Тертичка В.Д. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні : монографія. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 750 с.

35. Тілікіна Н., Пеша І. Державна ветеранська політика України та шляхи забезпечення її ефективності : аналітична доповідь [Електронний ресурс]. – К. : Інститут моніторингу, аналізу та політичних консультацій (ІМоЛ), 2023. – Режим доступу: <https://inmol.org>

36. Український ветеранський фонд. Офіційний вебсайт. – URL: <https://veteranfund.com.ua> (дата звернення: 15.11.2025).

37. Український ветеранський фонд. Річний звіт про діяльність за 2023 рік. – К. : Український ветеранський фонд, 2024. – 40 с. – URL: <https://veteranfund.com.ua> (дата звернення: 15.11.2025).

38. Cartwright N., Hardie J. Evidence-Based Policy: A Practical Guide to Doing It Better. – Oxford : Oxford University Press, 2012. – 240 p.

39. European Union Agency for Fundamental Rights. Protecting the Rights of Veterans and Their Families in the EU : comparative report. – Vienna : FRA, 2022. – 54 p. – URL: <https://fra.europa.eu> (дата звернення: 15.11.2025).

40. Gender and Veteran Reintegration: Challenges and Good Practices : policy brief. – 2019. – 20 p.

41. Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support for Conflict-Affected Populations. – Geneva : World Health Organization, 2019. – 120 p. – URL:

<https://www.who.int> (дата звернення: 15.11.2025).

42. International Good Practices for Veteran Reintegration and Support: analytical overview. – New York : United Nations Development Programme, 2023. – 68 p. – URL: <https://www.undp.org> (дата звернення: 15.11.2025).

43. Phillips G. (ed.). Veterans Policy in Europe : special issue // Journal of Veterans Studies. – 2024. – Vol. 10, № 2. – P. 1–80.

44. Supporting Veterans and Their Families : Report of the Standing Committee on Veterans Affairs. – Ottawa : House of Commons, 2017. – 92 p. – URL: <https://www.ourcommons.ca> (дата звернення: 15.11.2025).

45. Yttereng T. A Scandinavian veteran policy? Comparative perspectives on welfare states and military service // Journal of Veterans Studies. – 2023. – Vol. 9, № 1. – P. 15–29.